

FOLKETINGSTIDENDE

FORHANDLINGERNE I FOLKETINGSÅRET 1983-84

(135. ÅRGANG)

(1. SAMLING)

II

Sp. 1377-2912

J. H. SCHULTZ A/S
KØBENHAVN

1984

17. møde

Torsdag den 10. november 1983 kl. 13.00

Dagsorden:

1) Forespørgsel nr. F 3:

Forespørgsel til forsvarsministeren og udenrigsministeren [om Danmarks placering i NATOs atomvåbenstrategi].

Af Pelle Voigt (SF) og Steen Folke (VS).

2) Første behandling af beslutningsforslag nr. B 16:

Forslag til folketingsbeslutning om Danmarks ratifikation af overenskomsten af 15. juni 1983 om ændring af samarbejdsoverenskomsten af 23. marts 1962 mellem Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige.

3) Første behandling af beslutningsforslag nr. B 17:

Forslag til folketingsbeslutning om Danmarks ratifikation af overenskomsten af 15. juni 1983 om ændring af overenskomsten af 6. november 1972 mellem Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige om samarbejde på transport- og kommunikationsområdet.

4) Første behandling af beslutningsforslag nr. B 18:

Forslag til folketingsbeslutning om Danmarks ratifikation af aftalen af 13. juni 1983 om ændring af aftalen af 15. marts 1971 mellem Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige om kulturelt samarbejde.

Meddelelser fra formanden:

Formanden:

Medlemmer af folketinget Bernhard Baunsgaard (RV), Aase Olesen (RV) og Niels

Helveg Petersen (RV) har meddelt mig, at de ønsker skriftligt at fremsætte:

Forslag til lov om omkostningsdækning af udgifter til sagkyndig bistand i skattesager.
(Lovforslag nr. L 64).

Skriftlig fremsættelse af forslag:

Bernhard Baunsgaard (RV):

Som ordfører for forslagsstillerne tillader jeg mig herved at fremsætte:

Forslag til lov om omkostningsdækning af udgifter til sagkyndig bistand i skattesager.
(Lovforslag nr. L 64).

Forslagsstillerne fremsætter dette lovfor-
slag for at skabe en klar retstilstand på dette område. Lovforslaget svarer nøje til de ændringsforslag, det radikale venstre stillede i forbindelse med behandlingen i forrige samling af skatte- og afgiftsministerens forslag til lov om den skattemæssige behandling af udgifter til sagkyndig bistand i skattesager (L 157). Disse ændringsforslag blev tiltrådt af regeringspartierne og dele af fremskridtspartiet.

Den første sag på dagsordenen var:

1) Forespørgsel nr. F 3:

Forespørgsel til forsvarsministeren og udenrigsministeren:

»Hvad kan regeringen oplyse om Danmarks placering i NATOs atomvåbenstrategi?«

Af Pelle Voigt (SF) og Steen Folke (VS).

(Forespørgslen anmeldt 7/10 83. Fremme af forespørgslen vedtaget 13/10 83).

Begrundelse

Pelle Voigt (SF):

Stadig flere mennesker i Vesteuropa, USA, østblokkens lande og landene i det fjerne østen bliver mere og mere bange ved udsigterne til en verdensomspændende atomkrig. Den tid synes forbi, da stormagterne holdt hinanden i skak med truslen om gensidig garanteret ødelæggelse. Nye strategier for anvendelse af atomvåben, for udkæmpelse af atomkrige, for ideer om at kunne vinde

[Pelle Voigt]

atomkrige vinder frem, ikke mindst i NATOs atomplanlægning.

På den baggrund er der også i Danmark en bred modstand mod og bekymring over udviklingen, især den amerikanske kernevåbenstrategi, som i vid udstrækning naturligvis er lig med NATOs kernevåbenstrategi.

Det er blevet diskuteret, om det danske medlemskab af NATO, de danske forpligtelser over for NATO, NATOs forstærkningstilbud over for Danmark medfører en forpligtelse for Danmark til i en krise- eller krigssituation at modtage atomvåben på sit område.

På baggrund af den dybe bekymring, som i dag hersker i store dele af befolkningen, hvilket giver sig udslag i en stadig voksende fredsbevægelse, har vi i dag rejst denne forespørgselsdebat om Danmarks placering i NATOs atomstrategi.

Besvarelse

Forsvarsministeren (Hans Engell):

Regeringen byder denne lejlighed velkommen til at give folketinget en redegørelse for Danmarks placering i NATOs atomstrategi. Det er et emne med elementer, der er bærende i dansk sikkerheds- og forsvarspolitik, og som ikke hidtil har været drøftet samlet her i tinget.

Vores medlemskab af NATO, samarbejdet med vores allierede inden for det integrerede forsvar og de strategiske principper, der ligger til grund for styrkernes opbygning og de konkrete operationsplaner, er snævert forbundet med hinanden.

NATO har således ikke en særskilt atomstrategi, som det antydes af forespørgerne. Hvad vi har, er en samlet strategi for Vestens forsvar over for et angreb. Heri indgår både de konventionelle og de nukleare styrker. Ingen del af den nuværende strategi kan således vurderes isoleret.

Det er med tilfredshed, regeringen har konstateret, at der i tinget er stor støtte til Danmarks medlemskab af NATO. Under forespørgselsdebatten her for nylig, den 3. november, er det igen blevet slået fast af partierne bag ved forsvarsforliget og af fremskridtspartiet, at der ikke er noget alternativ til dette medlemskab.

Vi finder det vigtigt, at det samarbejde, der har været om vort forhold til NATO under skiftende socialdemokratiske og også

borgerlige regeringer, kan bevares. De trods alt begrænsede områder af alliancepolitikken, hvorom der ikke er enighed – og jeg tænker naturligvis her især på INF-problematikken – må ikke undergrave dette traditionelle samarbejde. Der må ikke kunne rejses tvivl om vor loyale stilling til NATOs grundlæggende principper.

Jeg er fuldt ud klar over, at de partier, der har rejst forespørgslen her i dag, har et andet udgangspunkt, og jeg gør mig heller ikke håb om at kunne overbevise disse partier om fordelene ved vort medlemskab af NATO.

Inden jeg nu går over til en redegørelse for NATO-strategien, skal jeg understrege, at denne regering som alle tidligere regeringer siden 1957 står aldeles fast på det princip, at Danmark ikke ønsker at modtage atomvåben på sit territorium under de nuværende omstændigheder.

Spørgsmålet blev også berørt under debatten her den 3. november, hvor det meget korrekt blev ført tilbage til en erklæring fremsat af daværende stats- og udenrigsminister H. C. Hansen. På et møde i NATO-rådet den 16. december 1957 vedrørende oplagring af atomammuniton i Europa tog H. C. Hansen som bekendt et forbehold, der gik ud på, at regeringen ikke under de nuværende forudsætninger ville modtage atomammuniton i Danmark. Det er de ord, som H. C. Hansen brugte i NATO. Den daværende statsminister udtalte også, at forbeholdet ikke var begrundet i mistillid til vore allierede. Det var hans opfattelse, at det var af betydning, at vi i vort område af alliancen undlader foranstaltninger, som selv med urette kunne opfattes som provokation og dermed vanskeliggøre afspænding.

Det forbehold er jævnlig gennem årene blevet gentaget i NATO og også under de debatter i folketinget, der har været, af bl.a. forhenværende udenrigsminister Per Hækkerup og forhenværende statsminister Jens Otto Krag. I en debat her i folketinget den 30. oktober 1980, hvor spørgsmålet om regeringens holdning til placering af atomvåben i Danmark også var rejst, blev det af forhenværende udenrigsminister Kjeld Olesen bl.a. sagt, at det, som hans regering principielt ville fastslå, var den kendsgerning, at Danmark ikke ønskede atomvåben under de nuværende omstændigheder, dvs. i fredstid. Hr. Kjeld Olesen gav herefter et fortolkningsbi-

[Forsvarsministeren]

drag til, hvad der i forskellige situationer kunne betegnes som fred eller ikke fred, idet han konkluderede, at enhver regering må have et minimum af handlefrihed til at vurdere, om der foreligger en nødsituation.

Som allerede sagt er den nuværende regering fuldt ud enig i det foreliggende danske forbehold over for atomvåben, og vi er også af den mening, at der herigennem kan være mulighed for at yde et bidrag til afspænding og i hvert fald fastholde den hidtidige lavspænding i et for os vitalt område. Vi kan imidlertid også tiltræde hr. Kjeld Olesens betragtninger om det minimum af handlefrihed, som må tilkomme enhver regering, til at bedømme, om der fortsat foreligger en freds-situation. Det ligger i formuleringen af forbeholdet, at der kan foreligge omstændigheder, hvor en regering kan ændre holdning til spørgsmålet. En beslutning af denne art må imidlertid forelægges for folketinget.

De danske synspunkter vedrørende atompolitikken er stadig blevet godtaget af vore allierede og indgår nu i alliancens fælles grundlag. Det har senest vist sig under arbejdet i High Level-gruppen omkring forudsætningerne for reduktionerne i de taktiske atomvåben i Europa. Denne holdning fra alliancens side må utvivlsomt ses netop på baggrund af, at det danske forbehold giver den danske regering en sådan margen af handlefrihed. Det er væsentligt at mærke sig, at forbeholdet ikke af vore allierede antages at anfægte NATOs strategi. For vort eget vedkommende har forbeholdet da heller ikke på noget tidspunkt stillet sig i vejen for dansk deltagelse i drøftelser og beslutninger i NATO vedrørende nukleare spørgsmål og herunder også om NATOs strategi.

Jeg skal specielt fremhæve, at Danmark på et ministermøde i NATO i december 1966 tilsluttede sig oprettelsen af den nukleare planlægningsgruppe, den, der hedder NPG, og gik ind som medlem heraf. Gennem deltagelsen i denne gruppes arbejde har Danmark fået mulighed for at modtage meget væsentlige informationer om den nukleare planlægning, ligesom vi har fået mulighed for at være med til at drøfte principperne for den vestlige atomafskrækkelse. Militær sikkerhed og afspændingspolitik er nemlig ikke indbyrdes modsætninger. De supplerer hinanden, specielt i dag i en situation præget af mistillid mellem supermagterne.

Danmarks muligheder for at øve indflydelse både i det allierede militære samarbejde og også i våbenkontrollforhandlingerne er i væsentlig grad betinget af adgang til denne information og deltagelse i alliancens drøftelser på det nukleare og det strategiske område. Det ville da også være uheldigt, om vi havde pålagt os selv særlige restriktioner for vor medvirken i alliancens overvejelser om fundamentale spørgsmål vedrørende den vestlige atompolitik.

Jeg vil gerne erindre om, hvad daværende forsvarsminister Victor Gram udtalte i NATO i 1965 forud for oprettelsen af atomplanlægningsgruppen. Han sagde følgende:

»Vi er os bevidst, at også Danmarks for-svar i sidste instans afhænger af den vestlige atomafskrækkelsesstyrke, og at Danmark som medlem af NATO har såvel et medansvar for som en interesse i principperne for den praktiske tilrettelæggelse af denne styrkes anvendelse.«

Jeg mener, de ord stadig gælder for Danmark som medlem af NATO.

Jeg vil herefter gå over til alliancens overordnede målsætning og strategi.

NATO er en defensiv alliance, der bygger på medlemmernes solidaritet, især deres forpligtelse til at komme hinanden til hjælp i tilfælde af et angreb på en af aftaleparterne. Det er denne solidaritet fra vore allierede, som vi baserer vores sikkerhed på, og det er også denne solidaritet, som vi selv efter evne skal søge at leve op til. Alliancens defensive karakter er ofte blevet fremhævet, men i nyere tid nok mest tydeligt på NATO-topmødet i Bonn den 10. juni 1982.

De deltagende stats- og regeringschefer, herunder tidligere statsminister Anker Jørgensen, udsendte herfra en særlig deklaration, hvori det udtales, at deres mål er at undgå krig og at bygge fundamentet for en varig fred. Men vigtigst af alt understreger de, at ingen af NATOs våben nogen sinde vil blive taget i anvendelse undtagen som svar på et angreb.

Det er i øvrigt i samme deklaration, at stats- og regeringscheferne også udtaler, at det er deres mål at bevare sikkerheden i NATOs område ved hjælp af konventionelle og nukleare styrker, der er egnede til at afskrække fra aggression og trussel herom, og videre, at de i overensstemmelse med de gældende forsvarsplaner og på grundlag af NA-

[Forsvarsministeren]

TOs strategi og triaden af styrker – dvs. de konventionelle, de taktiske nukleare og de strategiske nukleare – vil fortsætte styrkelsen af NATOs forsvar. Som det fremgår af deklARATIONEN, er der i alle medlemslande en fuldstændig enighed om NATOs strategi og den rolle, som også atomvåbnene spiller heri.

NATOs nuværende strategi blev godkendt af NATO-regeringerne på et ministermøde den 12. december 1967, og den er blevet kendt som »strategien om det fleksible svar«. Den afløste som bekendt strategien om den massive gengældelse, som havde været baseret på en omfattende og omgående anvendelse af de strategiske våben ved enhver aggression af større omfang. Strategien blev anset for uholdbar i en situation, hvor der var en omtrentlig strategisk balance mellem de to supermagter.

Det centrale i strategien er den krigsforebyggende virkning gennem afskrækkelse derved, at alliancen råder over en fleksibel og balanceret skala af reaktionsmuligheder, der er afpasset efter alle grader og typer af aggression og trussel herom. Disse reaktionsmuligheder skal være under fuld politisk kontrol, og hvis afskrækkelsen alligevel svigter, skal de bidrage til at genoprette denne og sikre NATO-området integritet. Reaktionerne kan således være konventionelle og direkte eller om nødvendigt bestå i en kontrolleret optrapning, der kan være både konventionel og nuklear.

Endelig skal der som den ultimative afskrækkelse fortsat være mulighed for indsættelse af de strategiske styrker, dvs. den amerikanske atomparaply.

Et meget væsentligt element i afskrækkelsen er i øvrigt uvisheden hos modstanderen. Denne må ikke på forhånd være klar over arten, omfanget og placeringen af NATOs reaktion, specielt ikke en eventuel nuklear indsats. Det er denne sidste mulighed, som har været mest fremme i debatten i de senere år, fordi den – ganske vist med urette – er blevet opfattet som et NATO-ønske om tidlig anvendelse af atomvåben. Dette er en aldeles forkert opfattelse. NATO mener ikke at kunne se bort fra brug af atomvåben, men har intet ønske herom. Målet er at holde atomtærskelen så høj som muligt og bevare den størst mulige fleksibilitet i valget af forsvarsmidler.

På grund af den konventionelle ubalance mellem Øst og Vest er denne fleksibilitet nok ikke tilstrækkelig i dag og atomtærskelen derfor ikke høj nok. Det erkendes af de fleste, og det erkendes for øvrigt også af de fire amerikanske sikkerhedseksperter McNamara, George F. Kennan, McGeorge Bundy og Gerard Smith, som i et skrift har gjort sig til talsmænd for, at NATO giver afkald på førstebrug. Det glemmes imidlertid ofte, at også de som en forudsætning har en væsentlig forbedring af alliancens konventionelle forsvar.

Man må tage i betragtning, at der er en direkte sammenhæng mellem atomtærskelens højde og det konventionelle forsvars styrke. Jo stærkere, jo mere troværdigt det konventionelle forsvar er, desto senere bliver spørgsmålet om brug af atomvåben aktuelt, om overhovedet nogen sinde. Derved har vi en høj atomtærskel. Med et utilstrækkeligt konventionelt forsvar derimod bliver vi tvunget til tidligt at overveje brug af atomvåben og må altså leve med en lav atomtærskel. Der er særdeles tungtvejende grunde til at mene, at det at hæve atomtærskelen, således at i hvert fald en tidlig brug af atomvåben ikke kommer på tale, ville være et betydeligt økonomisk offer værd.

NATOs militære øverstkommanderende i Europa, general Bernard Rogers, er inde på den samme tankegang, når han anbefaler forøgede midler til nye konventionelle våben. Det forslag begrundes ligeledes i ønsket om at undgå tidlig førstebrug.

Det er indlysende, at NATOs strategi ikke kan være noget statisk, også den må kunne tilpasses i lyset af truslen og af de teknologiske og økonomiske muligheder. Regeringen vil nøje følge diskussionen i NATO på dette fundamentale område og være opmærksom på realistiske muligheder for justeringer, men som situationen er i dag, finder regeringen det risikabelt og uhensigtsmæssigt at anfægte den gældende strategi, der har tjent til opretholdelse af freden gennem så mange år.

Når der her i tinget såvel som ude i befolkningen er et så stort flertal for NATO, må man gå ud fra, at der også er en accept af NATOs strategi og den holdning, som jeg netop her har givet udtryk for.

Om Danmarks placering i NATOs strategi kan sammenfattende siges, at der er tre hovedelementer, som ikke berøres af det speci-

[Forsvarsministeren]

elle danske forbehold vedrørende atomvåben, og jeg tænker her på for det første den sikkerhed, som vi opnår gennem afskrækkelsen, for det andet de forpligtelser, vi opfylder i vor konventionelle forsvarsplanlægning, og endelig den indflydelse og information, som vi opnår gennem deltagelsen i den nukleare planlægning og i konsultationer om våbenkontrollforhandlingerne.

Det sidste element er ikke det mindst vigtige, og det vedrører som sagt information og indflydelse i de komiteer osv., der behandler nukleare og strategiske emner. Dette er særdeles vigtigt for et lille ikke-nukleart land som Danmark. En sådan indflydelse opnår vi med den vægt, vor stemme nu engang har, gennem vores medlemskab af NATOs nukleare planlægningsgruppe, i High Level-gruppen og i den særlige rådgivningsgruppe, Special Consultative-gruppen.

For fuldstændighedens skyld skal jeg endelig anføre, at Danmark som alle andre medlemslande gennem konsultationer i NATO-rådet i en krigssituation vil deltage i alle overvejelser om eventuel brug af atomvåben. Det er et tungt ansvar, men det er et ansvar, som kun kan påtages med tilslutning til den strategiske koncept og deltagelse i det nukleare planlægningsarbejde.

Til slut vil jeg også godt knytte nogle kommentarer til spørgsmålet om atomfri zoner.

På grundlag af folketingets dagsorden fra den 8. februar 1983 støtter regeringen realistiske bestræbelser for etablering af en atomfri zone, der omfatter begge sider af den skillelinje, der deler Europa. Som det fremgår af dagsordenen fra 8. februar, finder regeringen, at atomfri zoner skal være led i en større europæisk orden. For at være realistisk må dens etablering ske efter nøje konsultation med alliancens øvrige medlemmer og ikke mindst de medlemmer, som besidder alliancens atomare afskrækkelsesmidler.

Under disse forudsætninger, der hviler på indholdet af nævnte dagsorden, er regeringen indstillet på fortsat at støtte sådanne bestræbelser. Indtil da vil det være regeringens politik fortsat at støtte NATOs strategi og fastholde Danmarks nuværende placering heri, men man vil være opmærksom på muligheden for justeringer. Samtidig vil man med størst mulig kraft søge at fremme de igangværende våbenkontrollforhandling – om de

foregår i Genève eller Wien – med henblik på, at der kan opnås en både konventionel og nuklear balance på det lavest mulige niveau.

Det må være i alles interesse at søge at bremse det fortsatte våbenkapløb. Den netop trufne beslutning på NPG-mødet i Canada om at reducere de taktiske atomvåben i Europa betydeligt er et vigtigt skridt i denne retning, ikke mindst fordi reduktionerne i stort omfang sker i de korttrækkende systemer, der er mest egnede til indsættelse på selve kamppladsen.

Det er regeringens opfattelse, at atomvåbenene, så længe menneskeheden konfronteres med disse, udelukkende må betragtes som politiske afskrækkelsesmidler.

NATO har to hovedmålsætninger, der er lige vigtige for alliancens medlemmer, nemlig afspænding og forsvar. Begge har det samme sigte: at bidrage til den vestlige verdens sikkerhed gennem forhandlinger om våbenkontrol og tilidskabende foranstaltninger og gennem opretholdelse af et troværdigt forsvar på det lavest mulige niveau. NATO-alliancen er defensiv, og det samme er dens strategi. Alliancen vil aldrig være den første til at gribe til våben. Alliancen har et atomforsvar for at forhindre krig. Ingen kan vinde den.

Forhandling

Pelle Voigt (SF):

Jeg må indledningsvis takke ministeren for, at han så varmt byder denne debat om NATOs atomstrategi velkommen. Havde vi vidst, at vi ville blive mødt med en sådan imødekommenhed fra regeringens side, havde vi naturligvis fra forespørgernes side rejst debatten langt tidligere. Imidlertid står det klart, at der på helt afgørende punkter hersker forskellige opfattelser mellem regeringen og forespørgerne om det spørgsmål, der skal drøftes her i dag, og det er netop årsagen til denne forespørgselsdebat.

Forsvarsministeren var i sin tale inde på spørgsmålet om forespørgernes motiver til at rejse debatten. Forsvarsministeren ville ikke gøre sig håb om, sagde han, at kunne overbevise SF og VS om fordelene ved Danmarks NATO-medlemskab. Jeg skal slå fast med det samme, at SF og VS med denne forespørgselsdebat ikke gør sig nogen illusioner

[Pelle Voigt]

om at fremtvinge en dansk udmeldelse af NATO. Forespørgerne er udmærket klar over, at der i dette folketing er et stort flertal for det danske NATO-medlemskab, hvor meget vi end kan beklage det og ønske at modarbejde det, men naturligvis kan Danmark ikke føres ud af afhængigheden af NATO gennem kupagtige parlamentariske manøvrer af den ene eller den anden art. Kun et bredt flertal i befolkningen og et bredt flertal i folketinget er i stand til at træffe en så afgørende beslutning om ændringer i Danmarks sikkerhedspolitiske tilknytningsforhold, og det er naturligvis forespørgernes håb, at et sådant flertal kan skabes så hurtigt som muligt.

Da forsvarsministeren har været så venlig på forhånd at udlevere sin tale til ordførerne, er det mig muligt direkte at tage udgangspunkt i nogle af de betragtninger, som fremkommer i talen.

Jeg skal tage udgangspunkt i én meget interessant passage i ministerens tale. Ministeren sagde:

»Når der her i tinget såvel som ude i befolkningen er et stort flertal for NATO, vil jeg gå ud fra, at der også er en accept af NATOs strategi og den holdning, som jeg netop har givet udtryk for.«

Jeg tror, ministeren netop her rører ved et kernepunkt i debatten, for sådan som ministeren fremstiller sagen, forholder det sig jo aldeles ikke. Ministeren har helt ret i, at der både i folketinget og i befolkningen er et stort flertal for Danmarks fortsatte NATO-medlemskab, sådan som jeg også var inde på tidligere, men interessant nok forholder det sig sådan, at der samtidig i befolkningen er en udpræget modstand mod NATOs øjeblikkelige atomvåbenpolitik.

Det vil jeg godt illustrere ved at henvise til en gallupundersøgelse i Berlingske Tidende fra den 4. juli 1983. I den pågældende opinionsundersøgelse spørges såvel NATO-tilhængere som NATO-modstandere, om de ønsker opstilling af NATOs 572 nye mellemdistanceraketter, uanset om styrkeforholdet mellem Sovjetunionen og USA ændres herefter.

Resultatet er overordentlig markant og meget interessant, for skønt vi ved, at næsten 70 pct. af den danske befolkning i dag bakker op om Danmarks medlemskab af NATO, viser opinionsundersøgelsen i Berlingske Tidende, at 58 pct. af den danske befolkning er imod i hvert fald den del af NATOs atom-

strategi, som vedrører opstillingsdelen af NATOs dobbeltbeslutning fra 1979.

Det bør måske mane ministeren til yderligere eftertanke, at 50 pct. af NATO-tilhængerne i den pågældende undersøgelse er modstandere af NATOs atompolitik på dette område, mens det vel siger sig selv, at en endnu større procent, nemlig 87 pct., af NATO-modstanderne er modstandere af raketternes placering i Vesteuropa.

En sådan holdning kan man naturligvis kalde paradoks, og man kan også med visse internationale højreorienterede medier hånligt tale om danmarkisering, men der er vel først og fremmest tale om, at et bredt befolkningsflertal, som mener, at NATO i dag stadig er den bedste sikkerhedsgaranti, er blevet skræmt over udviklingen i den amerikanske atomvåbenstrategi. Den amerikanske atomvåbenstrategi er naturligvis i vid udstrækning lig med NATOs samlede atomvåbenstrategi.

Den nuværende amerikanske regerings udtalelser om muligheden for at føre begrænset atomkrig i Europa, for at udvikle evnen til et overraskelsesangreb med kirurgisk præcision, for at vinde en atomkrig – i sammenhæng med udtalelser om den internationale situation, der snarere synes inspireret af den lettere underholdningsindustri eller folkeeventyrenes primitive opdeling af verden i godt og ondt, hvor det gode knuser det onde – har med rette bibragt mange en frygt for, at verden bevæger sig mod en tredje verdenskrig udkæmpet bl.a. med atomvåben.

At denne frygt også er udbredt i USA, bl.a. blandt tidligere præsidentrådgivere i atomare spørgsmål, understreger kun yderligere, at der ikke er tale om en angst for spøgelse. Oprustningsvanviddet har med den nuværende atomvåbenudvikling nået højder, som verden endnu aldrig har set mage til. Muligheden for krig som følge af en fejlslagen politisk pression og spekulation eller som følge af en teknisk fejl er rykket os alle tæt ind på livet; og det er baggrunden for de stærke, omfattende fredsbevægelser, der er vokset frem i hele den vestlige verden i de seneste år, og det er også baggrunden for de fredsbevægelser, der nu illegalt arbejder mod atomoprustningen i de østeuropæiske lande.

Danmarks placering i NATOs atomstrategi er betinget af en række forhold, hvoraf ministeren var inde på nogle i sin tale. Da

[Pelle Voigt]

ministeren påpegede, at et meget væsentligt element i afskrækkelsen er modstandernes uvished om omfanget, arten og placeringen af NATOs reaktion og NATOs mulige brug af atomvåben, pegede ministeren på noget ganske centralt. Det er jo afgørende for NATOs atomstrategi, som det også er påpeget i adskillige af forsvarrets officielle udgivelser, at NATO forbeholder sig retten til at anvende atomvåben, også som den første, fra en hvilken som helst del af alliansens område, og en del af alliansens område er jo netop Danmark.

Den hidtidige danske atomvåbenpolitik har ligget nogenlunde klar, siden det i 1957 blev fastslået, at Danmark ikke »under de nuværende omstændigheder« vil modtage atomvåben på sit område. De daværende formuleringer er senere blevet præciseret til, at Danmark ikke »i fredstid« vil modtage atomvåben, men desværre er både tidligere udenrigsminister Kjeld Olesen og tidligere forsvarsminister Søgaard blevet opblødt på en sådan måde, at man kunne tænke sig indført atomvåben på dansk område i en krisesituation.

Lad mig opholde mig et kort øjeblik ved ministerens fremstilling af Danmarks traditionelle politik. I sin tale citerede ministeren forhenværende udenrigsminister Kjeld Olesen for, at Danmark ikke ønskede atomvåben under de nuværende omstændigheder, dvs. i fredstid. Herefter fremhæver ministeren, hvad han kaldte hr. Kjeld Olesens fortolkningsbidrag til, hvad der i forskellige situationer kunne betegnes som fred eller ikke fred, nemlig en konklusion om, at enhver regering må have et minimum af handlefrihed til at vurdere, om der foreligger en nødsituation.

Se, hvis et barn i folkeskolen fortolkede begrebet fred eller ikke fred som et spørgsmål om en regerings handlefrihed til at vurdere, om der foreligger en nødsituation, ville selv en middelmådig dansklærer sætte en tyk, rød streg under den pågældende passage og i margenen med samme manende røde skrift anføre: »hænger ikke logisk sammen«.

Det gør den nuværende forsvarsministers betragtninger desværre heller ikke. Forsvarsministeren fremhæver nemlig, til dels med hr. Kjeld Olesen som inspirationskilde, enhver regerings ret til at bedømme, om der fortsat foreligger en fredssituation, altså om

der kan indføres atomvåben på dansk område. Men samtidig fjerner ministeren regeringens ret til selv at foretage denne bedømmelse ved at fremhæve, at en beslutning af denne art må forelægges folketinget. Den sidste tanke er sympatisk, men står i klar modstrid med den første.

Efter forespørgernes mening er den usikkerhed, der ligger i, om Danmark vil få tilført atomvåben til sit område i en krigs- eller krisesituation, ingen reel usikkerhed. Det er langt snarere en sikkerhed for, at der i forbindelse med allierede forstærkninger ankomst til dansk territorium vil blive stillet krav om, at disse forstærkninger kan medføre atomvåben. Denne opfattelse er klart blevet modsagt af alle tidligere regeringer og også den nuværende. Samtlige disse regeringer har fremhævet, at det er Danmarks suveræne ret under alle omstændigheder at afgøre, om der skal indføres atomvåben på dansk område. Jeg skal i denne forbindelse nøjes med at henvise til ministerens svar på et spørgsmål fra hr. Steen Folke her i folketinget den 3. november 1982, hvor det i sp. 1286 hedder:

»For så vidt angår de amerikanske forstærkninger, der ifølge NATOs forstærkningsplan kan indsættes i vort område, kan jeg oplyse, at både når det gælder spørgsmålet om forstærkninger, og når det gælder atomvåben, kan disse kun tages ind på dansk jord efter anmodning eller samtykke fra den danske regering.«

Dette synspunkt fremgår også af ministerens redegørelse her i dag, men blandt ministerens mange udmærkede påberåbelser af tidligere regeringers holdninger til spørgsmålet om atomvåben på dansk område synes jeg at der mangler en ganske betydningsfuld udtalelse om dette spørgsmål, nemlig en udtalelse af den tidligere forsvarsminister, hr. Søgaard, som jeg forgæves har søgt blandt citaterne i forsvarsministerens redegørelse her i dag. Hr. Søgaard oplyste nemlig i en forespørgsel om det danske militær den 26. februar 1980 – jeg citerer fra sp. 5789:

»Over for hr. Gert Petersen kommer jeg til at rette to misforståelser.

Der bliver ikke tale om forstærkninger, hvis vi skal have forstærkninger, med atomvåben.«

Af grunde, som er mig ubekendte, er den nuværende regering øjensynlig ikke opmærk-

[Pelle Voigt]

som på den holdning, som var Danmarks atomstationeringspolitik på det tidspunkt, hvor den socialdemokratiske regering fremsatte disse udtalelser. At dette synspunkt er klar socialdemokratisk politik, kan man også se af vedtagelser på socialdemokratiets årsmøder, der for lang tid siden har strøget tilføjesen »i fredstid« i afvisningen af atomvåben på dansk område, og adskillige udtalelser af ledende socialdemokratiske politikere har i den senere tid slået fast, at det nu er socialdemokratiets opfattelse, at Danmark ikke vil have atomvåben på sit område, hverken i freds-, krigs- eller krisetid. Det gælder således udtalelser af tidligere statsminister Anker Jørgensen på et fredsmøde i Farum den 30. september 1983 og udtalelser af socialdemokratiets udenrigspolitiske ordfører, hr. Lasse Budtz, i Jyllands-Posten så sent som i går.

Jeg skal på den baggrund, og fordi jeg ved, at der, hvis socialdemokratiet vil leve op til disse politiske erklæringer, i det danske folketing er flertal for en sådan ændring af dansk sikkerhedspolitik, på forespørgernes vegne fremsætte følgende:

Forslag om motiveret dagsorden.

»Idet folketinget bekræfter, at tingets store flertal støtter Danmarks fortsatte medlemskab af NATO, og erindrer om både tidligere regeringers og den nuværende regerings forsikringer om, at NATO-medlemskabet ikke forhindrer Danmark i suverænt at afgøre, om der kan placeres atomvåben på dansk område, fastslår folketinget, at Danmark under ingen omstændigheder i freds-, krise- eller krigstid vil tillade atomvåben på dansk område, og opfordrer regeringen til at afstemme Danmarks øvrige sikkerhedspolitik hermed og til aktivt at arbejde for, at Danmark forbliver atomvåbenfrit gennem etablering af en nordisk atomvåbenfri zone.

Tinget går herefter over til næste sag på dagsordenen.«

Formanden:

Der er nu fremsat følgende forslag om motiveret dagsorden: (se ovenfor). Dette forslag indgår i forhandlingen.

Lasse Budtz (S):

Danmark er, hvad de øvrige nordiske lande og forhåbentlig også alle uden for dette

land er klar over, kernevåbenfrit. Dette ønsker socialdemokratiet fortsat skal være tilfældet, og der foreligger klare og tydelige udtalelser fra partiets årsmøder og andre kompetente forsamlinger i partiet herom.

Det er socialdemokratiets målsætning, at der ikke under nogen omstændigheder placeres kernevåben på dansk jord. Hvordan opnår vi bedst dette? Det gør vi ved etablering af en kernevåbenfri zone omfattende de nordiske lande.

Der foreligger allerede forskellige planer, og der foregår allerede på forskellige nordiske niveauer et ret intenst opklaringsarbejde for at få undersøgt, hvordan og hvornår en sådan zone kan etableres, og også hvordan den skal forhandles. Alle eksperter synes at være enige om, at vi næppe kan nærme os de konkrete muligheder, før spørgsmålet om de europæiske mellemdistanceraketter har fundet en eller anden form for løsning. Men dette har ikke hindret, at socialdemokratiet og vore broderpartier i de øvrige nordiske lande allerede arbejder for, at der ikke kommer atomvåben på dansk og nordisk jord. Der kan ikke være tvivl om partiets holdning, og vi mener også, at der er flertal i folketinget for en nordisk zone.

Den uhyggelige oprustning, der er uden mening, og som socialdemokratiet så ofte har taget afstand fra, understreger behovet for en klar stillingtagen. Selv om det er den til enhver tid siddende danske regering, der efter rådslagning med oppositionen afgør, om vi vil tillade stationering af kernevåben på dansk jord, og selv om der ikke er grund til at tro, at der ikke altid vil være flertal imod modtagelsen af kernevåben, vil en zones oprettelse naturligvis være en ændring af NATOs strategi for den del af det nordiske område, NATO dækker. Denne strategi bygger som bekendt stadig på ideen om og muligheden for et såkaldt fleksibelt svar, men i NATO selv arbejdes der i øvrigt med nye planer, hvor man vil prøve at hindre, at en eventuel krig straks udvikler sig til en ødelæggende kernevåbenkrig.

En nordisk zone, der skal sikre, at vi ikke får atomvåben, må, efter at der er opnået nordisk enighed, forhandles med den sikkerhedspagt, vi har valgt at slutte os til, og som socialdemokratiet ønsker at vi fortsat skal tilhøre. Dertil kommer, at en nordisk kernevåbenfri zone skal udstyres med garantier fra

[Lasse Budtz]

de to supermagter, der sikrer, at zonen respekteres. Zonen skal altså forhandles med såvel USA som Sovjet, efter at de nordiske lande er blevet enige om zonen karakter og udstrækning. Tilsagnet om, at vi aldrig vil modtage kernevåben, det juridisk bindende traktatmæssige tilsagn, skal med andre ord gives i forbindelse med zonen oprettelse. Indtil da kan kernevåbnene alligevel ikke bringes ind i landet, hvis den danske regering nægter at give tilladelse, og vi kan i socialdemokratiet simpelt hen ikke forestille os, at nogen dansk regering på noget tidspunkt vil kunne mobilisere et flertal for at acceptere kernevåben.

Vi har tidligere sagt, at vi ikke vil acceptere kernevåben under de nuværende omstændigheder, altså i fredstid. Det er for at undgå, at vi i uforudsigelige kommende situationer skulle modtage dem i krise- eller i krigstid, vi nu siger, at vi vil arbejde for, at vi ikke får kernevåben på dansk jord under nogen omstændigheder, ved at medvirke til etableringen af en nordisk zone.

Vi vil gerne se zonen i en større europæisk sammenhæng. Der er planer om en zone på Balkan, og Palmekommissionens forslag om en zone, der som et bælte løber ned gennem Europa, vil være velkendt. Denne zone såvel som de andre vil forbedre sikkerheden og det internationale klima, hvilket i højeste grad turde være tiltrængt. I øvrigt må jeg minde om Palmekommissionens fuldstændig rigtige konklusion, der siger, at man kun opnår sikkerhed i samarbejde med sin modpart.

Blandt de mange planer er én, udarbejdet af organisationen Nej til Atomvåben, og den bør vi komplimentere, for planen er både realistisk og nøgtern. Den understreger bl.a., at en zone i sig selv ikke indebærer nogen ændring i eksisterende alliancefrihed eller alliancetilknytning for noget nordisk land. En nordisk zone skal heller ikke efter socialdemokratiets opfattelse indebære, at Danmark forlader NATO eller bevæger sig mod neutralitet.

Vi mener, at de havområder og det luft- rum, som de deltagende lande har suverænitæt over, skal omfattes af zonen, og det må være rimeligt at prøve at få så meget af Østersøen med som muligt, simpelt hen inddraget i zonen. Der er ingen grund til på forhånd at fraskrive sig denne mulighed. Desuden kunne man i forbindelse med zonen

oprettelse tænke sig begrænsninger i tilstødende områder, selvfølgelig efter forhandling, en mulighed, både præsident Bresjnev og senere præsident Andropov har udtalt sig imødekomende om.

Vi kan ikke godtage den opfattelse, at en zone vil svække forsvaret af det nordiske område, fordi kernevåbenmagterne jo skal forpligte sig til at respektere zonen og ikke bruge eller true med at bruge kernevåben mod zonen lande. Selv forpligter disse lande sig til, hvis vi henholder os til de forskellige forslag, ikke at udvikle, afprøve, producere, anskaffe, modtage, besidde eller oplagre kernevåben. En sådan ordning vil kunne øge det nordiske områdes sikkerhedspolitiske stabilitet. Danmark skal fortsat have et konventionelt forsvar, der forbliver en del af kæden, men Danmark skal samtidig give sit bidrag til afspænding og tillidskabende holdninger ved at tilslutte sig arbejdet for en zones oprettelse.

Dette er en socialdemokratisk politik, som vi er overbeviste om har den nødvendige folkelige opbakning. Vi tillægger opbakningen bag sikkerhedspolitikken meget stor betydning, og det er også derfor, vi har udtrykt dyb bekymring over den indskrænkning af den folkelige opbakning bag NATO, der kan komme, hvis de europæiske mellemdistance-raketter fortsat opstilles.

Man hører ofte – vi vil utvivlsomt også høre det i dag – at Danmark skal udtræde af NATOs atomplanlægningsgruppe, NPG, Nuclear Planning Group, og jeg skal ikke nægte, at jeg godt forstår, hvordan den slags ønsker opstår i en tid, hvor nedrustningsmulighederne synes totalt blokerede. Men bortset fra at denne gruppes betydning efter min mening nok overdrives, er det et spørgsmål, om det er en god idé, at Danmark forlader gruppen, når der jo ikke er tale om, at Danmark skal forlade NATO. Er det ikke bedre at fortsætte i de organer, hvor vi dog i hvert fald kan få en vis indflydelse på den strategi eller den politik, NATO skal føre? Situationen kan naturligvis ændre sig, udenrigspolitikken står som bekendt aldrig stille, men vor umiddelbare holdning er, at vi skal forblive også i NPG.

Ligesom højtstående militære danske eksperter kan socialdemokratiet ikke forestille sig nogen situation, hvor man med fordel kan bruge kernevåben på eller fra dansk om-

[Lasse Budtz]

råde. Det ville under alle omstændigheder betyde landets tilintetgørelse. Men det kan alligevel være godt at prøve at sikre sig traktatmæssigt, og derfor bør vi arbejde aktivt for, at Danmark forbliver atomvåbenfrit gennem etablering af en nordisk atomvåbenfri zone. Jeg skal som konklusion på dette tillade mig at fremsætte følgende:

Forslag om motiveret dagsorden.

»Idet folketinget bekræfter Danmarks medlemskab af NATO, opfordres regeringen til aktivt at arbejde for, at Danmark forbliver atomvåbenfrit gennem etablering af en nordisk atomvåbenfri zone.

Tinget går derefter over til næste punkt på dagsordenen.«

For god ordens skyld og for at skabe klarhed med det samme skal jeg sige, at SFs og VS' dagsorden kan vi ikke stemme for, selv om den vel nok på nogle punkter demonstrerer en ny realitetssans, som vi selvfølgelig må hilse velkommen.

Vi har selvsagt fremsat vort dagsordensforslag i håb om at få det vedtaget. Vi synes, vores dagsordensforslag er klarere og enklere, og som parti vil vi gerne bekræfte medlemskabet af NATO og ikke blot konstatere, at der er et flertal i tinget, et flertal, forslagsstillerne jo desværre ikke tilhører.

Formanden:

Der er nu fremsat følgende forslag om motiveret dagsorden: (se ovenfor). Jeg skal lade også dette forslag indgå i de videre forhandlinger.

Finn Jørgensen (KF):

Bred tilslutning og bred enighed om Danmarks forsvars-, sikkerheds- og udenrigspolitik kan ikke vurderes højt nok. Det er forudsætningen for kontinuitet, og det betyder, at et regeringsskifte ikke fører til en ændret politik på disse områder.

Det er den store tilslutning, der var til Danmarks NATO-medlemskab i 1949, der stadig er baggrunden herfor, og det er også i dag i folketinget konstateret, at der er en sådan tilslutning til Danmarks medlemskab af NATO.

Det er ikke mindre væsentligt, som det også er nævnt, at der er en betydelig folkelig

opbakning. Opbakningen er større end nogen sinde som vist i meningsmålingerne, og jeg tror ikke, det er korrekt, når hr. Pelle Voigt mener at kunne slutte det modsatte ud fra andre spørgsmål. Det er isoleret betragtet, man har svaret på spørgsmålet om opstillingen af atomraketterne. Man har ikke set det i sammenhæng med NATOs idé.

Jeg synes også, det er væsentligt, at forsvarsministeren i dag på regeringens vegne har kunnet bekræfte, at den nuværende regerings holdning er den samme som den foregående regerings på dette område, ligesom den foregående regering havde samme holdning som sin forgænger.

At det konservative folkeparti også står fast på den linje, der hidtil er fulgt, vil jeg gerne understrege for en ordens skyld. Det er dels spørgsmålet om medlemskabet, de forpligtelser, vi påtager os, og den støtte, vi skal yde NATO, dels – det vil jeg understrege lige så meget – ønsket om, at de våbenkontrollorhandlinger, der er i gang, hvor de end foregår, fremmes, således at der kan skabes balance på det lavest mulige trin.

Det er efter min mening ikke muligt at diskutere NATOs strategi, specielt NATOs atomstrategi i forhold til Danmark, hvis man ikke ser det i forhold til, hvad der er formålet med medlemskabet af NATO, og hvad det er for opgaver, Danmark skal løse inden for NATO. Derfor vil jeg godt sige et par ord om disse ting først og derefter et par ord om det, der er emnet, Danmark i forhold til NATOs atomstrategi.

Vi vedkerer os fortsat og uændret NATOs formål. Vi husker, at den trussel, der fra Øst førte til, at NATO blev etableret, stadig er til stede. Det var det, der i slutningen af 1940'erne samlede de vestlige demokratier i en forsvarspagt, hvis primære opgave var at være krigsforebyggende, at medvirke til afspænding og at yde gensidig støtte medlemslandene imellem. I den forbindelse husker vi, som det i øvrigt blev understreget af forsvarsministeren, at NATOs våben kun er beregnet til at besvare angreb. Vi vil godt understrege, at det, der blev sat som mål i 1948-49, har vist sig at holde foreløbig i 34 år, hvor der har været fred i Vesteuropa.

Vi støtter også, at Danmark fremdeles skal påtage sig sine opgaver inden for NATO-fællesskabet, og jeg vil gerne i den forbindelse i særlig grad pege på 3 ting.

[Finn Jørgensen]

Den ene er opretholdelsen af et troværdigt dansk forsvar, der ikke alene – det ved vi – vil kunne forsvare landet, men som også skal løse opgaver i samarbejde med de allierede og den hjælp, der kan komme udefra, virke forebyggende, så krig undgås, men også i givet fald skal kunne indsættes.

Den anden opgave, vi lægger vægt på, er, at der herhjemme i fredstid i overensstemmelse med forstærkningsplanerne etableres de nødvendige faciliteter, der skal lette modtagelsen af hjælpen udefra.

Endelig er vi som det tredje indstillede på at modtage og udnytte den hjælp, der måtte tilbydes udefra i en krigslignende situation eller en krigssituation.

Det er baggrunden, og man kan ikke skille det fra NATOs strategi. Vi anerkender den gældende samlede NATO-strategi, som den er udformet i dag, hvor det væsentlige hovedformål er det krigsforebyggende ved den såkaldte afskrækkelse, således at en modstander ved, at et angreb vil blive besvaret med et forsvar, men ikke ved, hvor, hvornår og hvorledes det vil blive besvaret.

Vi er tilfredse med, at NATO i 1967 skiftede fra den massive gengældelse til det fleksible svar, der siden da har været overskriften over NATOs indsats som svar på angreb eller trusler. Det betyder »afpasset efter forholdene«, således at man ikke sætter for meget ind mod for lidt.

Vi har også bemærket og synes, det er væsentligt, at man fastholder det mål, der er blevet formuleret af NATOs stats- og regeringschefer i juni 1982 om grundlaget for det fleksible svar, nemlig at bevare sikkerheden i NATOs område ved hjælp af konventionelle og nukleare styrker egnede til afskrækkelse af en aggressor eller trussel om aggression og ved at fortsætte styrkelsen af NATOs forsvar.

Vi står også fast på synspunktet fra 1957 om, at der ikke i fredstid skal være atomvåben på dansk jord, og vi er glade for, at det har kunnet indpasses i NATOs strategi. Men vi mener også, det er nødvendigt at understrege, at en dansk regering i en nødsituation, det være sig krig eller krigslignende tilstand, må have, som det er nævnt tidligere, en vis handlefrihed i samarbejde med folketingsretten, således at man ikke i fredstid har truffet beslutninger, der udelukker, at man i krigstid træffer fornuftigere beslutninger.

Vi mener også, at den af regeringen i vinteren 1982 accepterede forstærkningsplan er et væsentligt led, som vi gerne vil stå bag ved.

Det er nævnt, at NATOs strategi er ændret gennem årene, og det er sikkert også rigtigt, at den vil blive ændret i takt med udviklingen i styrkeforhold, teknologi og økonomi, og sådan skal det være.

På denne baggrund er vi, som vi anskuer NATOs formål, Danmarks opgaver og midler inden for NATO og NATOs strategi, i det konservative folkeparti fuldt tilfredse med regeringens svar til forespørgerne. Vi tror også, at det kan være gavnligt i forhold til dem, der slutter op om NATO uden for denne sal, at de får kædet de forskellige ting sammen, og at de ikke tager stilling til et enkelt spørgsmål isoleret, for så er det ikke muligt at vurdere virkningen. Der er for os intet alternativ til NATO, og vi er som sagt glade for, at det er blevet bekræftet. Vi har rettidigheder og vi har forpligtelser i fællesskabet, som vi skal leve op til, og efter vor mening er det ikke for NATOs skyld, vi skal gøre det, men for vor egen skyld.

Det dagsordensforslag, der er fremsat af SF og VS, kan vi naturligvis ikke stemme for, selv om det er ganske elegant udarbejdet.

Jeg har et par spørgsmål til den socialdemokratiske ordfører, der taler om et atomvåbenfrit område i de nordiske lande. Det betyder tilsyneladende, at det, der var udgangspunktet bl.a. i 1957, hvor man forudsatte, at et atomvåbenfrit område i Norden også skulle omfatte den anden side af jerntæppet, f.eks. Kolahalvøen, er gledet ud. Er det rigtigt forstået? Er det således, at det socialdemokratiske forslag lægger op til en ændring af vedtagelsen i februar i år om en atomvåbenfri zone ned gennem Europa på begge sider af skillelinjen eller jerntæppet, eller er den nordiske zone kun et led heri? Må atomvåben kunne nå en atomvåbenfri zone? Det spørgsmål vil vi gerne have besvaret af den socialdemokratiske ordfører.

Jeg håber, at drøftelserne i dag vil kunne bekræfte, at der stadig er bred enighed om tilslutningen til NATO, og som sagt tror jeg, det vil være gavnligt for forståelsen ude i befolkningen, at vi ikke kun siger, hvad målet er, men også, hvilke midler der skal til for at nå det.

(Kort bemærkning).

Birkholm (VS):

Hr. Finn Jørgensen gav udtryk for sin støtte til NATOs overgang fra den massive afskrækkelse til et fleksibelt svar. Skal det forstås sådan, at hr. Finn Jørgensen er uenig med forsvarsministeren, der i sin redegørelse her for lidt siden, så vidt jeg kunne høre, tilsluttede sig kritikken af det fleksible svar fra de 4 amerikanske sikkerhedseksperter McNamara, McGeorge Bundy m.fl., eller forstod jeg forsvarsministeren forkert?

(Kort bemærkning).

Finn Jørgensen (KF):

Jeg er jo ikke i stand til at udtale mig om, hvordan den foregående taler forstod forsvarsministeren, men jeg er i stand til at sige, at jeg ikke er uenig med forsvarsministeren. Jeg mener, at vi begge går ind for det fleksible svar.

(Kort bemærkning).

Birkholm (VS):

Essensen af den kritik, som er rejst af de 4 amerikanske sikkerhedspolitiske eksperter, som forsvarsministeren lagde så megen vægt på at referere, er netop en kritik af det fleksible svars strategi.

(Kort bemærkning).

Finn Jørgensen (KF):

Det er vel først og fremmest et spørgsmål om, hvorvidt man skal skabe bedre balance mellem de konventionelle styrker, således at man kan undgå så tidligt, som det ellers kan være nødvendigt, at sætte nukleare våben ind.

Formanden:

Hr. Birkholm har ordet for en, tror jeg, sidste kort bemærkning i denne omgang.

(Kort bemærkning).

Birkholm (VS):

Som påpeget af McNamara m.fl. har det fleksible svars strategi ført til indførelse af en række nye våbentyper, som har øget risikoen for, at begge stormagter lægger vægt på at kunne levere et første slag, og dermed sæn-

ket atomtærskelen ganske betydeligt. Derfor vender disse kritikere sig mod hele den udvikling, indførelsen af det fleksible svar har medført. Selv om de lægger vægt på omrustning til andre våbentyper, tager de ubetinget under alle omstændigheder afstand fra indførelse af disse nye våben og dermed fra det fleksible svars strategi. Det kan enhver forsikre sig om ved at læse deres skrift, som oven i købet er kommet på dansk i en publikation fra det sikkerheds- og nedrustningspolitiske udvalg. Men uvidenhed er selvfølgelig ingen skam.

Arne Christiansen (V):

Jeg vil gerne takke forsvarsministeren for en fyldig, grundig og saglig redegørelse, som jeg på venstres vegne helt kan tilslutte mig. Det er rigtigt, at det er længe siden, vi har drøftet de bærende elementer i dansk sikkerheds- og forsvarspolitik, så ud fra det synspunkt kan forespørgslen have sin berettigelse.

Vi får nu på ny med socialdemokratiets dagsorden bekræftet vort tilhørsforhold til NATO. Det kan jeg selvfølgelig ikke have noget imod, men jeg kan ikke tilbageholde den bemærkning, at denne nærmest besværgende bekræftelse for socialdemokratiets vedkommende, der ved sine hyppige gentagelser er ved at få karakter af et figenblad, bag hvilket der foregår mærkelige ting, er en slags beskæring af dansk sikkerhedspolitik efter salamimetoden, og nu får socialdemokratiet oven i købet en halvhjertet hjælpende hånd fra SF.

Med hensyn til atomvåbenfri zoner kan jeg ikke forstå, at socialdemokratiet ikke kan leve med dagsordenen af 8. februar 1983 om samme emne. Vær dog realistisk!

Jeg vil gerne pege på, at det sikkerheds- og nedrustningspolitiske udvalg i høj grad er socialdemokratiets og det radikale venstres barn – venstre fralægger sig i hvert fald paterniteten – men det forhindrer ikke, at vi har respekt for de rapporter, der kommer fra dette udvalg, og den allerførste og største rapport, udvalget barslede med, var om en atomvåbenfri zone i Norden og dens muligheder. Udvalget har vurderet den idé, og konklusionen må være, at det er en fiktion. Det er en fiktion, fordi vi ganske vist ikke har atomvåben i de nordiske lande, men i

[Arne Christiansen]

høj grad har dem i de omgivende farvande – for ikke at tale om den trafik, der med atombevæbnede enheder sker i gennemsejlingsfarvandene. Det er atomvåben i området, som vi ikke har en jordisk chance for at få fjernet ved nok så mange dagsordener.

Jeg vil gerne have lov til at citere fra en rapport fra SNU – altså det sikkerheds- og nedrustningspolitiske udvalg – om dansk sikkerhedspolitik og forslagene om Norden som kernevåbenfri zone. Det hedder her side 105, linje 12:

»Forslag om en kernevåbenfri zone i et område som Norden... må skulle vurderes på, om en sådan zone vil bidrage til sikkerheden i hele det område, hvoraf man er en del, dvs. i det europæiske område som helhed. Det er kun ved at bidrage til at mindske risikoen for kernevåbenkrig eller fremme afspænding i det europæiske område betragtet under ét, at en nordisk kernevåbenfri zone kan bidrage til de nordiske landes sikkerhed.«

Otte linjer længere nede står der:

»For landene i Europa drejer det sig ikke om at finde måder, hvorpå deres territorier kan unddrages virkningerne af en kernevåbenkrig i Europa. Det drejer sig om at forhindre, at en sådan krig opstår, og det er i forhold hertil, at en eventuel kernevåbenfri zone i en del af Europa må skulle vurderes.«

Jeg mener, at denne vurdering sammenholdt med dagsordenen af 8. februar 1983 og med regeringens erklærede holdning til spørgsmålet om atomvåbenfri zoner gør denne debat – eller lad mig sige dette afsnit om atomvåbenfri zoner i diverse dagsordener i dag – komplet overflødig.

Jeg vil gerne slutte med at sige: lad os dog acceptere – som en stor del af den danske befolkning gør, og som en stor del af dette folketing gør – at NATO-medlemskabet er en nødvendig del af vor politiske hverdag. Lad os derfor afvise den evindelige mistænkeliggørelse af vor forsvarsvilje og af vor solidaritet som allieret. Også debatten i dag bidrager måske til denne mistænkeliggørelse. Jeg håber ikke, det er tilfældet.

Gert Petersen (SF):

Det er ganske ejendommeligt, at de debatter, vi har ført igennem de sidste 4-5 år om disse sager, altid er blevet indledt fra de eta-

blerede NATO-partiers side med, at man vil diskutere medlemskabet af NATO, og man har opfattet debatterne som en diskussion om medlemskabet af NATO. Diskussionerne har drejet sig om, hvorvidt NATO skulle forøge sit raketarsenal. Diskussionerne har drejet sig om, hvorvidt NATO skulle anlægge en førstebrugsstrategi vedrørende atomvåben. Diskussionerne drejer sig i dette tilfælde om: hvor er Danmarks placering i NATOs atomvåbenstrategi? Vi diskuterer ikke i øjeblikket Danmarks medlemskab af NATO. Jeg kan naturligvis ikke forhindre de etablerede NATO-partier i at diskutere det indbyrdes, men I får ikke mig med i den diskussion på nuværende tidspunkt. Det, det drejer sig om, er: hvad gør Danmark inden for NATO?

Der er åbenbart nogle, der har den idé, at Danmark til ethvert tidspunkt skal løbe i halen på NATOs supermagt. O.k., det er et standpunkt, man kan have. Det er bl.a. det standpunkt, som har fået os andre til at være imod medlemskabet. Vi havde en overbevisning om, at det ville ende med, at man bare ville underordne sig supermagten inden for NATO. Det har man benægtet at man vil, NATO har ikke noget med det at gøre. Men det er altså det, vi oplever gang på gang, især fra den borgerlige side af NATO-fløjen.

Diskussionen her drejer sig om Danmarks placering i NATOs atomvåbenstrategi, og selv om der er et flertal i befolkningen og i dette ting for medlemskabet af NATO, behøver der aldeles ikke at være et flertal for den nuværende atomvåbenstrategi. Det er da indlysende, at det er to forskellige ting. Er der nogen, som vil påstå, at McNamara og McGeorge Bundy nu er blevet modstandere af NATO, fordi de er modstandere af NATOs atomvåbenstrategi – og det er de så klart og udpræget? Selvfølgelig er der ingen, der vil påstå det. Altså er det ikke NATO-medlemskabet, vi diskuterer, men spørgsmålet om atomvåbenstrategien og Danmarks placering i den.

Hvad angår atomvåbnene, adskiller de sig fra alle andre våben ved at sætte menneskeheden i stand til at begå kollektivt selvmord. Den første atombombe, der blev kastet, tilintetgjorde med det samme ca. 100.000 mennesker. Lige så mange er døde senere af følgesygdomme. I dag er der ophobet på begge sider et samlet atomvåbenarsenal, der svarer til ca. 1 million Hiroshimabomber.

[Gert Petersen]

Samtidig er atomvåbenet et våben, der er overmåde grusomt, ikke bare igennem sine generelle ødelæggelsesvirkninger, der altså overgår alt, hvad vi hidtil har oplevet, men også igennem sine konkrete ødelæggelsesvirkninger med radioaktivitet, fladebrande osv. osv. Det er min opfattelse, at anvendelse af atomvåben bør fordømmes på linje med koncentrationslejere, at den, der griber til atomvåben, bør ende for en krigsforbryderdomstol. Det eneste, man kan sige mod dette, er, at der formodentlig ikke vil være nogen til at gennemføre en krigsforbrydelsesproces, hvis først en atomkrig har fundet sted.

Hertil kan man sige – og det ved jeg man vil sige – at alle våben er grusomme. Sig mig engang: ved man i dette ting, at Danmark for ikke så forfærdelig længe siden har underskrevet en konvention om forbud mod særlig inhumane våben? Det har vi faktisk. Medlemmerne her har stemt for den konvention. Derved blev f.eks. napalm forbudt. Om forbuddet overholdes, er en anden sag, men det er forbudt. Det er en krigsforbrydelse at bruge napalm. Danmark har stemt for det. Der er en række andre våben, som også er blevet forbudt. Det er krigsforbrydelse at anvende dem. Men atomvåben, nej, det er åbenbart ikke et særlig inhumant våben. Det har man – i hvert fald et flertal i denne sal – ikke tænkt på at forbyde.

Jeg tror, det er opfattelsen i størstedelen af befolkningerne verden over, at atomvåbnene burde forbydes, og at der knytter sig ganske særlige farer til atomvåbnene. Det er da også det, der har fået en række kritikere inden for NATO – inden for NATO, siger jeg udtrykkeligt – til at sætte spørgsmålstegn ved den meget høje værdi, som atomvåbnene tillægges i NATOs militære strategi.

En af de første af disse kritikere var såmænd den britiske militære chef admiral Mountbatten, som desværre er død nu, men som, inden han døde, skrev adskillige værker om faren ved at give atomvåbnene denne høje prioritet i den militære strategi – især i Europa i øvrigt. Andre er som sagt den tidligere amerikanske forsvarsminister, som selv er en af fædrene til denne strategi, McNamara, og sikkerhedsrådgiveren fra samme periode, McGeorge Bundy. Der er en lang stribe af kendte NATO-generaler og -eksperter, som – desværre først efter at de er blevet

pensionerede – har vendt sig offentligt imod og advaret imod den prioritering, som NATO tillægger atomvåbnene i sin strategi.

Derfor synes jeg, man skulle diskutere denne forespørgsel på en helt anden måde og sige til sig selv: er det rigtigt, at vi accepterer, at atomvåbnene har denne afgørende betydning i NATO-strategien? Burde vi ikke i stedet arbejde for, at atomvåbnenes betydning blev reduceret, og selv tage skridt i den retning? Et sådant skridt vil være, hvis en NATO-medlemsstat som Danmark meddeler, at vi ikke med vores gode vilje vil vide af bfug af atomvåben fra vores område. Jeg er sikker på – og det bemærkes for øvrigt også i det skrift fra statens nedrustnings- og sikkerhedspolitiske udvalg, som netop blev citeret – at hvis først et NATO-land tager et sådant skridt, Danmark f.eks., så vil andre NATO-lande følge efter, Holland, Belgien og måske Vesttyskland. Det er man bange for, for så ramler jo – ikke nødvendigvis NATO, ikke nødvendigvis Atlantpagten, men så ramler hele det system, hvor man baserer sin militære strategi på de mest inhumane, mest selvmorderiske våben, som menneskeheden nogen sinde har rådet over.

Derfor er det altså, vi har fremsat det dagsordensforslag, som er fremsat her. Jeg vil sige, at det er udmærket, det, som er blevet sagt fra socialdemokratisk side om Norden som atomvåbenfri zone – det har vi andre sagt ved mange tidligere lejligheder – men denne gang drejer diskussionen sig altså om Danmarks placering i NATOs kernevåbenstrategi. Norden som atomvåbenfri zone mener jeg så sandelig man skal arbejde for, men vi kan godt gøre noget selv. Vi behøver ikke at afvente den situation, hvor Sovjetunionen og USA kan blive enige om at give garantier til Norden som atomvåbenfri zone. Det kan godt have lidt fjerne udsigter lige i øjeblikket, sådan som verden ser ud nu. Vi kan selv gøre noget.

Hvad vi kan gøre, er faktisk blevet anvist af socialdemokratiets formand ved det møde, som fandt sted i Farum for ikke så længe siden, hvor han sagde: vi kan erklære, at Danmark ikke under nogen omstændigheder vil modtage atomvåben. Det er det forslag, som vi andre har taget op, men ikke for at diskutere medlemskabet af NATO. Det skulle jo nok være muligt at være medlem af NATO og samtidig meddele, at man ikke

[Gert Petersen]

under nogen omstændigheder vil modtage atomvåben. Er det ikke muligt? Det har jeg da altid hørt det var.

Derfor må jeg sige til hr. Lasse Budtz, at forskellen mellem vore to dagsordensforslag ikke består i, at vi er blevet mere realistiske. Vi ser bare den kendsgerning i øjnene, at der er flertal for NATO-medlemskabet i denne sal og også i befolkningen. Det er ikke det, vi ønsker at diskutere. Det er NATOs atomvåbenstrategi og Danmarks placering i den, vi ønsker at diskutere.

Ud fra disse overvejelser, som ikke er specielt realistiske, men rent banale, foreslår vi, at folketinget skal erklære her og nu, at Danmark under ingen omstændigheder, hverken i freds-, krise- eller krigstid, vil tillade atomvåben på dansk område. Det er den sætning, jeg mangler i den socialdemokratiske dagsorden. Det er, hvad socialdemokratiets formand faktisk sagde i Farum, og jeg synes, socialdemokratiet skulle besinde sig og acceptere, at den sætning også bliver gjort til Danmarks politik.

Jeg er klar over, at regeringen ikke vil acceptere det. Men vi har noteret os, at uden at der er diskussion om medlemskabet i NATO mellem de borgerlige partier og socialdemokratiet – for det vil jeg ikke gøre det til – så er der ved at komme en ganske alvorlig diskussion, og det er vi meget glade for, om, hvordan i alverden Danmark skal optræde inden for NATO. Skal vi bare løbe med, eller skal vi gå imod hele den dødsensfarlige atomoprustning og atomkrigsstrategi, som har udviklet sig?

Emmert Andersen (CD):

Først vil jeg gerne takke ministeren for besvarelsen, en god, fyldig og afbalanceret besvarelse. Det er jo efterhånden ret tit, der i dette høje ting er debat om vores sikkerhedspolitik. Om sikkerheden herved er blevet gavnet, er vel tvivlsomt. Det forekommer mig, at VS' og SFs hensigt mere er at gavne sovjetiske synspunkter end Danmarks frihed.

For at forstå situationen er det vel nødvendigt at gå tilbage i tiden. I marts 1946, altså kort efter anden verdenskrig, sagde Churchill i den såkaldte Fultontale:

»Fra Stettin ved Østersøen til Trieste ved Adriaterhavet er et jerntæppe gået ned tværs over kontinentet.

Bag denne linje ligger alle hovedstæderne i de gamle stater i Central- og Østeuropa, Warszawa, Berlin, Prag, Budapest, Belgrad, Bukarest og Sofia – alle disse berømte byer og befolkningerne omkring dem befinder sig i en, hvad jeg vil kalde sovjetisk atmosfære, og de er alle på den ene eller anden måde ikke blot udsat for sovjetisk indflydelse, men i meget høj grad og i mange tilfælde endda udsat for stigende kontrol fra Moskva.«

Ja, det tør siges. Herefter blev A-pagten dannet. Danmark blev medlem i 1949, og det, vi i dag står over for, er ikke så meget atomvåbnene i sig selv – selv om vi selvfølgelig alle sammen kan være enige om, at vi alle er dybt bekymrede over den fortsatte oprustning – men mere den kendsgerning, at det drejer sig om to forskellige samfundssystemer, det totalitære sovjetiske og det frie Vestens. Den sovjetiske udenrigspolitik går ud på at sikre Warszawapagten territorium, at konsolidere Sovjet som supermagt, at udbrede global indflydelse og at overtage leder-skabet i den kommunistiske verden.

Da der er nogle stykker i Vesten, der hellere vil leve i frihed og i et demokrati end under et kommunistisk styre, har hovedparten af den vestlige verdens frie lande derfor besluttet, at vi i fællesskab gerne vil forsvare disse demokratier og friheder. Det gør vi gennem vort medlemskab af NATO. NATO er en defensiv alliance, hvis mål er at forhindre krigen. I virkeligheden er det endelige politiske mål i NATO at opnå en varig tilstand af fred.

Artikel 3 i NATO-traktaten fastslår, at medlemslandene er forpligtede til at udvikle deres individuelle muligheder for at modstå angreb og til at handle i fællesskab ved hjælp af gensidig bistand. Artikel 5 siger, at deltagerne er enige om, at et væbnet angreb mod en eller flere af dem i Europa eller Nordamerika skal betragtes som et angreb mod dem alle. Det kan ikke siges tydeligere. NATO er en defensiv alliance, og nøgleordet er solidaritet.

NATO har bevirket, at vi siden oprettelsen i 1949 ikke har haft krig. Herved er NATO i dag den største fredsbevarende faktor, vi nogen sinde har haft.

NATO har da også overvældende tilslutning i hele den danske befolkning. Ja, rent faktisk har tilslutningen aldrig nogen sinde været så stor som nu. 69 pct. i juli 1983 er

[Emmert Andersen]

ubetinget for NATO, 15 pct. er imod, hvilket vel svarer til SFs og VS' tilslutning sammen med nogle yderliggående marxistiske partier, og 16 pct. ved ikke. De er vel ikke alle radikale, men må vel nærmere findes hos de unge historieløse, som i dag blot skal have en redelig oplysning, før de stemmer anderledes.

Også her i tinget kan vi i dag konstatere et lignende stort flertal for NATO. Det bekræftes da glædeligvis af den første del af den socialdemokratiske dagsorden. Anden del af dagsordenen har været debatteret for. Det kunne være et fremskridt, at Norden blev atomfrit. For Danmarks vedkommende er der ingen ko på isen, vi har ingen atomvåben. De eneste atomvåben i Norden er dem, der befinder sig på Kolahalvøen, og dem, der sejler rundt i sovjetiske u-både. Alle atomvåben i Norden er udelukkende sovjetiske, og det ville da være rart at få disse fjernet.

Det er samme situation som i 1958, da daværende stats- og udenrigsminister H. C. Hansen i et brev den 8. januar 1958 til den sovjetiske ministerpræsident Bulganin skrev:

»Den danske regering går ud fra, at Deres tanke om »hele Nordeuropa« som en zone fri for kernevåben er fremsat med den underforståelse, at begrebet »Nordeuropa« også omfatter de områder af Sovjetunionen, der ud fra et geografisk synspunkt naturligt hører med dertil.«

Det er et synspunkt, der adskillige gange er bekræftet af forskellige socialdemokratiske udenrigsministre, f.eks. Per Hækkerup og hr. Kjeld Olesen. Det passer da også ganske godt sammen med dagsordenen af 8. februar i år, hvorefter regeringen skulle støtte realistiske bestræbelser på etablering af en atomfri zone, der omfatter begge sider af den skillelinje, der deler Europa, og med dagsordenen den 3. november i år, ifølge hvilken regeringen skulle øve aktiv indsats for at bremse oprustningen såvel i Øst som i Vest. Jeg går ud fra, at det stadig væk er socialdemokratiets mening, når det kommer til stykket, at det drejer sig såvel om Øst som om Vest.

Da der nu er konstateret et stort flertal for NATO og dermed traktatens artikler, herunder artikel 5, der bl.a. handler om solidaritet, må det da også indebære, at vi dermed har vedtaget den i fællesskab vedtagne strategi, det fleksible svar, der går ud på at lade det være uvist, hvilken af triadens muligheder

der vil blive anvendt i tilfælde af angreb. En angriber skal aldrig være i tvivl om, at NATO er beredt til og har vilje til at forsvare sig selv, og han skal aldrig være i tvivl om, at et angreb ikke kan betale sig. Herved undgår vi, at våbnene bliver brugt, og herved sikrer vi friheden og freden, og herved forbliver Danmark atomvåbenfrit.

Til slut vil jeg advare mod ensidige nedskæringer. Historien har vist, at uanset om Vesten nedrufter, fortsætter Sovjet oprustningen. I 1970'erne ophævede USA værnepligten og reducerede sine væbnede styrker og nedskar sine reelle militærudgifter med i alt 11 pct. Samtidig hermed øgede Sovjet sine militære styrker med 33 pct. til 4,8 millioner mand, mere end det dobbelte af USAs, og de forhøjede deres reelle militærudgifter med 50 pct. Alligevel har man nu i NATO besluttet yderligere at reducere NATOs atomvåben med 1.400. Sammen med reduktionen på 1.000 i 1980 betyder det, at antallet af NATO-atomvåben i Europa herved bliver det laveste i 20 år. Dette skal ses i skarp kontrast til Sovjets fortsatte oprustning. Ikke desto mindre vil NATO fortsat forsøge alle muligheder for at opnå vigtige afbalancerede og kontrollerbare våbenbegrænsninger og -reduktioner.

Til slut vil jeg for god ordens skyld sige, at CD selvfølgelig ikke kan stemme for den af SF og VS fremsatte dagsorden.

Arentoft (FP):

I dag vil jeg benytte lejligheden til i denne sjette debat på det forsvars- og sikkerhedspolitiske område inden for et år – og der er endda bebudet en ny om kort tid fra SF og VS – at citere fremskridtspartiets forsvarspolitik, som den er udtrykt i 6 punkter i vort debatoplæg »Det vil fremskridtspartiet« fra november 1980, og som den stadig står ved magt:

»1. Fremskridtspartiet går helt og fuldt ind for Danmarks fortsatte medlemskab af NATO – og vel at mærke som fuldgdyldigt medlem.

2. Fremskridtspartiet går ind for, at Danmark har et effektivt forsvar – såvel militært som civilt – så vi kan hævde vor suverænitet og som NATO-medlem føre en forsvarskamp.

[Arentoft]

3. Fremskridtspartiet går ind for, at Danmark kan modtage allierede NATO-styrker allerede i en krisesituation, således at en potentiel fjende vil afholde sig fra at angribe Danmark.

4. Fremskridtspartiet går ind for, at der etableres NATO-depoter til tungt materiel til forstærkningsstyrkerne. Med den udbygning af Warszawapagtens sømilitære styrker, der er sket inden for de sidste år – især på ubådsområdet med baser ved Murmansk – vil forstærkninger i første omgang blive fløjet ind, og skibsbåret materiel vil formentlig først kunne sejles ind i anden omgang.

5. Fremskridtspartiet mener, at en krig med atomvåben vil være totalt ødelæggende for hele menneskeheden, og forventer, at en eventuel krig vil blive en såkaldt konventionel krig uden atomvåben. Derfor finder fremskridtspartiet det u hensigtsmæssigt, at der opbevares atomvåben på dansk jord i fredstid og i krisetid.

6. Fremskridtspartiet går ind for, at man fortsætter alle bestræbelser i internationale forsamlinger på gensidige våben- og troppe-reduktioner. Forhandlingens vej skal følges så længe som overhovedet muligt, men de sørgelige kendsgerninger er, at reelle forhandlinger kun kan føres mellem supermagterne – USSR og USA – eller Warszawapagten og NATO, når der er en rimelig balance i styrkeforholdet mellem de to. Det er nok nødvendigt at acceptere, hvad enten man kan lide det eller ej.

I dag er det særlig det nævnte punkt 5, der skal debatteres. Forsvarsministeren siger i sin besvarelse, at Danmark ikke ønsker at modtage atomvåben på sit territorium under de nuværende omstændigheder, og »de nuværende omstændigheder« udlægges som »i fredstid«. Det ville efter min mening være uklogt på forhånd at sige, at atomvåben i krigstid ikke må stationeres på dansk jord; det ville give frit slag for en potentiel fjende, som forsvarsministeren også sagde i sit indlæg.

Min faste overbevisning er, at ingen tør begynde en atomkrig, fordi der aldrig vil være en vinder i en sådan krig.

Forsvarsministeren citerede den daværende socialdemokratiske forsvarsminister, Victor Gram, for hans udtalelser i NATO i 1965 forud for oprettelsen af NATOs atomplanlægningsgruppe, NPG, som Danmark jo til-

sluttede sig oprettelsen af på et ministermode i NATO i december 1966. Vi er stadig medlem af NPG, og man respekterer også dér både den danske og den norske holdning med hensyn til stationering af atomvåben i fredstid.

Med hensyn til atomvåbenfri zoner mener fremskridtspartiet, som jeg har sagt før i lignende debatter, at målet må være hele verden som atomvåbenfri zone. Vi skal have afskaffet alt det modbydelige stads, og samtidig må der arbejdes hårdt for at afskaffe og forbyde de våben, som jeg anser for at være mindst lige så farlige, nemlig de biologiske og kemiske krigsvåben. Tænk, hvad der kunne ske, hvis drikkevand forgiftes! Det kan man jo gøre ved at putte en pille i de forskellige vandtårne og vandreservoirer. Men Nykøbing Falster eller Gjellerup som atomvåbenfri zone, det er pjat. Norden som atomvåbenfri zone er utopi med lande med så store forskelligheder. Sverige er neutralt, Finland er nært knyttet til Sovjet, Norge og Danmark er medlemmer af NATO. Og sidst, men ikke mindst, som også hr. Emmert Andersen var inde på, har vi Sovjets store base på Kolahalvøen med masser af atomvåben og Golfklasse-u-både sejlen de rundt i Østersøen. Et atomvåbenfrit bælte ned gennem Europa på begge sider af jerntæppet er også utopisk, især når der sættes bredde på i kilometer.

Dagsordenen den 8. februar talte bl.a. om at »... støtte realistiske bestræbelser for etablering af atomvåbenfrie zoner, der omfatter begge sider af den skillelinje, der deler Europa.«

Hvis »begge sider« vil sige så langt mod vest som til Atlanterhavet, altså hele Europa vest for jerntæppet, og lige så langt østpå på den anden side af jerntæppet, så er der noget realistisk i sådanne planer.

Fremskridtspartiet siger nej både til den af SF og VS fremsatte dagsorden og ligeledes til den af socialdemokratiet fremsatte dagsorden.

Hr. Gert Petersen nævnte, at der var alt for megen diskussion om medlemskabet af NATO. Det mener jeg nu ikke kan forsikres stærkt nok, for det er vel fundamentet for det hele. Af den grund vil jeg gerne have lov til at fremsætte et forslag om motiveret dagsorden, også for at vi måske for en gangs skyld kan få en værdig afslutning på denne

[Arentoft]

sjette debat – og måske også finde på noget lignende, når vi kommer til den syvende debat inden for cirka et år.

Jeg vil gerne på fremskridtspartiets vegne fremsætte følgende:

Forslag om motiveret dagsorden.

»Idet folketinget erkender, at Danmark under anden verdenskrig blev forskånet for krigens rædsler og i 1945 atter genvandt friheden takket være især USA og Storbritannien, udtaler folketinget sin fulde loyalitet over for Danmarks medlemskab af NATO og de forpligtelser, dette indbærer for bevarelsen af vor frihed og selvstændighed.

Tinget går herefter over til næste sag på dagsordenen.«

Anden næstformand (Lilli Gyldenkilde):

Der er nu fremsat følgende forslag om motiveret dagsorden: (se ovenfor). Også dette forslag indgår nu i forhandlingen.

Bilgrav-Nielsen (RV):

Det ville være fristende nu så mange år efter anden verdenskrig at tage folketinget på ordet, hvis det er sådan, at der nu skulle være en erkendelse her i tinget af, at den politik, der blev ført i mellemkrigsperioden og under anden verdenskrig, var den eneste fornuftige, der kunne føres, men da det næppe er hensigten med dagsordensforslaget, tror jeg, jeg må sige, at dets vedhæng og dets hensigt i øvrigt fører til, at vi i hvert tilfælde må anbefale at stemme imod.

I øvrigt vil jeg gerne indlede med at holde fast ved et par bemærkninger, som hr. Arne Christiansen kom med under sit indlæg. Han gjorde opmærksom på, at venstre ikke kunne drages til ansvar for de udmærkede, meget alsidige publikationer, der nu kommer fra det sikkerheds- og nedrustningspolitiske udvalg, hvilket vi alle kan bekræfte. Det har hr. Arne Christensen ikke noget medansvar for. Jeg vil gerne sige, at vi er glade for, at den sag kom på plads, at der blev overført penge fra forsvarsministeriets budget til den virksomhed, som meget sagligt foregår i det sikkerheds- og nedrustningspolitiske udvalg, hvis publikationer nu efterhånden får en bredde, så man kan spore også de andre standpunkter.

Jeg forstår godt, at det er netop det problem, hr. Arne Christiansen har, at der i officielle publikationer nu også kan læses andre standpunkter end de officielle, end dem, som er baggrunden for regeringens politik. Jeg vil gerne henvise til den sidste af publikationerne, der er udkommet, og som hedder »Det tredje standpunkt i forsvarsspørgsmålet«. Det er et forsøg på at stille alternativer op. Det er godt, at vi er kommet dertil, at det kan foregå med støtte fra forsvarsministeriet.

I øvrigt vil jeg gerne tage udgangspunkt i en anden af publikationerne fra det sikkerheds- og nedrustningspolitiske udvalg, nemlig den publikation, der hedder »Kernevåbenpolitik i Norden«. Den er interessant, fordi den sammenfatter udviklingen frem til i dag med hensyn til Danmarks deltagelse i NATO-samarbejdet, herunder specielt Danmarks deltagelse i – accept af, medvirken i, om man vil – NATOs atomstrategi. Jeg henviser til siderne 104, 105 og 106, hvoraf det klart fremgår, at udviklingen fra 1956-57 og frem til i dag har været en fremadskridende integration for Danmarks vedkommende i NATOs atompolitik. Man gør udtrykkeligt opmærksom på, at det foreløbige højdepunkt i denne fremadskridende integration var Danmarks tilslutning til dobbeltbeslutningen i december 1979. Det er jeg nødt til at understrege, fordi der her ligger et meget stort socialdemokratisk medansvar, et medansvar, som jeg godt kunne tænke mig om den socialdemokratiske ordfører ville gå lidt ind i.

Der er ingen tvivl om, at den fremadskridende integration er det problem, vi slås med, når vi diskuterer muligheden af at oprette atomvåbenfri zoner, som jo nu er socialdemokratiets politik, hvilket er fornuftigt, og når vi diskuterer, hvordan Danmark kan få en selvstændig profil i spørgsmålet om atomvåben, om planlægningen af brugen af atomvåben, en profil, der naturligvis skal være klart vendt imod brugen af atomvåben.

Hr. Arne Christiansen gjorde i øvrigt den bemærkning, at han gerne ville være fri for mistænkeliggørelse. Det er et synspunkt, jeg deler. Jeg håber så, at hr. Arne Christiansen heller ikke ønsker at deltage i mistænkeliggørelse af andre, fordi man har et andet standpunkt end det, der er hr. Arne Christiansens.

Det samme var også hr. Emmert Andersen inde på. Vi må ikke kritisere det, der foregår inden for NATO. Hvis man gør det, er man

[Bilgrav-Nielsen]

modstander af NATO, så modarbejder man, så går man andres ærinde.

Jeg vil gerne minde om den debat, vi lige har haft om atomvåbnene, og den beslutning, der blev truffet om, at den danske regering nu skal arbejde aktivt for bl.a. at få afholdt et ministerrådsmøde. Nu ved vi, at det møde ikke kommer i stand før det ordinære tidspunkt. Hermed har vi fået et klart bevis for, at vi ikke har megen indflydelse på, hvad der foregår.

Rent faktisk forholder det sig sådan, at de sidste linjer i dobbeltbeslutningen i hvert fald kan udlægges sådan, at før man opstiller nye atomvåben, skulle man politisk vurdere situationen igen. Det vil man ikke. Vores forsøg på fra dansk side at fremhæve dette naturlige ønske vil man ikke imødekomme, og jeg forstår det sådan, at det er noget, man er godt tilfreds med blandt de nuværende regeringspartier, at dette ønske ikke kan imødekommes. Det beviser, at vores indflydelse i den politiske gruppe, NPG, eller i den anden gruppe, som er besat med embedsmænd, er lig nul.

I forsvarsministerens besvarelse i dag hæfter jeg mig ved, at han siger:

»Regeringen vil nøje følge diskussionen i NATO og på dette fundamentale område være opmærksom på realistiske muligheder for justeringer.«

Ja men det er da udmærket, men har man et standpunkt, fører man det frem. Er der chance for, at man overhovedet vil gå ind i debatten? Har Danmark et selvstændigt standpunkt? Det er svært at få øje på. Forsvarsministeren siger videre i besvarelsen, at det er vigtigt, at vi deltager for at få informationer og få indflydelse i komiteer m.v., der behandler strategiske og nukleare emner. Ja, det er da vigtigt, hvis vi vil noget med vores deltagelse. Jeg har ikke set en vilje og ser heller ikke i forsvarsministerens besvarelse en vilje til at bruge denne indflydelse til noget som helst.

Det er just problemet, og her er jeg igen tilbage ved den publikation, som hedder »Kernevåbenpolitik i Norden«, som glimrende beskriver den dobbeltrolle, som Danmark indtager. På den ene side dækker vi os ind under NATOs atomparaply, og hvad det medfører. Vi har ikke et selvstændigt standpunkt til sagen, vi er bare med. Samtidig har vi i FN været med til at træffe beslutninger

og formulere os imod atomvåben, imod brug af atomvåben, erkendt, at atomvåbnenes tilstedeværelse er en provokation imod menneskeheden, er en selvstændig årsag til, at der er kriser verden over.

Vi ønsker i det radikale venstre, at Danmark i denne dobbeltrolle vælger side til fordel for de beslutninger, der har været truffet i FN. Vi behøver ikke af den grund at melde Danmark ud af NATO, men det er vigtigt, at vi bruger den selvstændighed, man hævder vi har, til også at formulere os, og vi mener helt klart, at Danmark må animere til, arbejde for, at vi får en atomvåbenpolitik, som kan friholde Danmark for atomvåben i enhver situation, fred, krise og krigstid.

Vi ved godt, at det altid er op til den siddende regering, hvis en krise opdukker, at foreslå noget andet og om muligt at søge tilslutning til noget andet i folketinget, men det er vigtigt, at vores fredspolitik klart går i retning af, at vi ikke – ej heller i krise- eller i krigssituation – vil modtage, vil være med i brug af atomvåben.

Derfor synes jeg nok, at den socialdemokratiske dagsorden er noget vag. Jeg vil godt spørge hr. Lasse Budtz, om den skal forstås sådan, at det kun er i forbindelse med oprettelse af atomvåbenfri zoner, at man vil give afkald på atomvåben i Danmark i krigs- og krigstid. Er det kun i tilfælde af, at der kan indgås aftale om atomvåbenfri zone? Det er da en fornuftig holdning at have, at vi skal have en sådan zone, men jeg synes, det har lange udsigter for en klar dansk holdning mod atomvåbnene, hvis vi først skal have aftaler om en atomvåbenfri zone.

Men det er klart, at hvis det kommer dertil, at det bliver den socialdemokratiske dagsorden, der kommer til afstemning først, så vil vi stemme for den. Vi vil ikke stemme imod eller undlade at stemme til en dagsorden, der pålægger den siddende regering aktivt at arbejde for oprettelse af atomvåbenfri zoner, naturligvis ikke. Men vi havde hellere set, at det var SFs dagsorden, der blev vedtaget. Den er meget mere klar, går konkret ind på, hvad der er opgaven, nemlig at søge tilvejebragt sådanne relationer internt i NATO, at Danmark kan få respekteret, at vi ikke vil have atomvåben, hverken i freds-, krise- eller krigstid.

(Kort bemærkning).

Arne Christiansen (V):

I anledning af hr. Bilgrav-Nielsens bemærkninger til mig skal jeg gøre opmærksom på, at jeg faktisk udtalte mig anerkendende om SNU's publikationer, men til gengæld sagde jeg ikke et ord om SNU's finansiering, som hr. Bilgrav-Nielsen ofrede megen tid. For at der ikke skal herske nogen tvivl, vil jeg sige, at jeg fandt og finder det urimeligt, at hr. Bilgrav-Nielsen m.fl. ikke kunne slå sig til tåls med de finansbevillinger, der allerede var til SNU, men mere ville have mere, og det skulle oven i købet ske på bekostning af en velfungerende og velrenommeret organisation, der udmærket er plads til ved siden af SNU, også i det omfang, den hidtil har haft.

Hr. Bilgrav-Nielsen sagde også, at jeg skulle afholde mig fra at mistænkeliggøre andre. Jeg har under ingen omstændigheder søgt at mistænkeliggøre det radikale venstre. Dets standpunkter og synspunkter er klare, dem har vi kendt gennem generationer, de har ikke flyttet sig en tomme, og det takker jeg faktisk for. Så ved man, hvor man har partiet.

Steen Folke (VS):

Det er et tankevækkende apropos til denne debat, at dødens købmænd netop i dag og i morgen holder endnu et møde i København om det sidste skrig i avanceret militært isenkram og elektronik. Det drejer sig om infrarødt og laserstråler, og som det fremgår af tegningen på forsiden af mødeprogrammet, kan disse teknikker bl.a. bruges til med stor præcision at udfinde bombemål. Velsignet være teknologien, der uafsladelig bringer menneskeheden nye store fremskridt!

Debatten i dag drejer sig i øvrigt specielt om Danmarks placering i NATOs atomvåbenstrategi. Det er klart, at Danmark har et medansvar for denne atomvåbenstrategi, og at den påvirker situationen i Danmark på mere end én måde. Danmark er, som det også er fremgået under debatten i dag, medlem ikke blot af NATO, men også af den særlige atomplanlægningsgruppe i NATO, som udformer denne strategi, og dermed er den danske regering direkte medansvarlig for strategien. Det er også fremgået i andre debatter for nylig og flere gange, at Danmark, den danske regering, har et direkte medansvar for den nye atomoprustning, som NA-

TO planlægger i Europa, opstillingen af de 572 Pershing II- og krydserraketter.

Den danske regering har også et medansvar for den særlige udformning af strategien, som forsvarsministeren var inde på, og som siden 1967 har været den officielle, det såkaldte fleksible svar. Det betyder jo, at der er mulighed for ikke blot at bruge atomvåben, men at være først til at bruge atomvåben.

Forsvarsministeren sagde i sit indlæg – og det mener jeg sådan set er om ikke opsigtsvækkende så dog udtryk for en erkendelse hos regeringen – at atomtærskelen ikke er høj nok. Han mente, at det var i og for sig langt de fleste enige om: at atomtærskelen ikke er høj nok. Nu brugte forsvarsministeren det som et argument for øget konventionel oprustning, og på den måde kan det komme til at understøtte sædvanlig konservativ ideologi. Men i virkeligheden er det, forsvarsministeren siger, at der er for stor risiko for, at NATO faktisk foranlediger en atomkrig, foranlediger atomvåben brugt. Atomtærskelen er ikke høj nok. I den fortolkning – som jeg mener er en klar fortolkning af det, ministeren siger – er det egentlig opsigtsvækkende, at ministeren og regeringen selv erkender, at der er alvorlig risiko for, at NATO altså foranlediger en atomkrig, at et konventionelt angreb kan blive besvaret med atomvåben på et lavt niveau, så at sige. Jeg skal ikke lægge skjul på, at sådan som vi ser på det, er den, der først bruger atomvåben, skyldig i en forbrydelse mod menneskeheden.

Men Danmark har altså et medansvar for denne atomvåbenstrategi, det såkaldte fleksible svar, og dermed for, at NATO i en given situation vil være først til at tage atomvåben i brug. Forsvarsministeren var slet ikke inde på, at denne officielle NATO-strategi i de seneste år er blevet udbygget fra amerikansk side med den såkaldte counterforce-strategi, som ganske vist ikke, så vidt jeg ved, er officielt vedtaget i NATO, men som er officiel amerikansk strategi, og da USA unægtelig er den førende atomare nation i NATO, er det jo ikke helt ligegyldigt, at det er USAs officielle strategi, en strategi, der ikke blot opererer med muligheden for et fleksibelt svar, muligheden for at besvare et konventionelt angreb med atomvåben, men som opererer med den mulighed, den trussel,

[Steen Folke]

der ligger i, at man med et førsteslag kan mere eller mindre slå fjenden, altså Sovjetunionen, ud, kommandocentre, raketsiloer osv. I den sammenhæng har man udviklet en hel række våben, MX-raketter, V I-bombefly, Pershing II-raketterne m.fl., som netop først og fremmest har mening – og nogle af dem har kun mening – som førsteslagsvåben.

Selv om Danmark ikke kan siges at være direkte medansvarlig for denne strategi, har den stadig væk relevans, når vi skal vurdere, hvordan USAs brug af atomvåben kan påvirke situationen også i Danmark. For sagen er jo, at Danmark altså ikke blot har medansvar på alle de måder, jeg har opregnet her, men også i den direkte form, at man har indgået forstærkningsaftaler, først bilateralt med USA – flyforstærkningsaftalen helt tilbage til 1976, selv om folkettinget dengang ikke blev så meget som orienteret om det – og siden formaliseret og udbygget i den samlede NATO-forstærkningsplan, der blev vedtaget sidste år.

I medfør af disse forstærkningsplaner er det muligt, at der kan tilføres Danmark atomvåben. Oven i købet behøver det ikke at være i en krigssituation. Blot i en ikke nærmere defineret krisesituation kan Danmark inden for få timer med fly få tilført atomvåben, der så kan affyres fra dansk territorium. Dermed er efter VS' opfattelse Danmarks erklærede atomvåbenfrihed totalt undergravet. Hvilken betydning har det, at vi ikke har depoter i Danmark med atomvåben, hvis man med få timers varsel kan indflyve atomvåben? Og man bygger på samarbejdsaftaler og strategier, der netop opererer med denne mulighed.

Det må også fremdrages, at danske officerer direkte bliver trænet i brug af atomvåben. Det er kommet frem gennem forskellige spørgsmål, som bl.a. jeg, men også andre, har stillet her i de sidste par år, at der foregår en direkte optræning af danske officerer i brug af atomvåben – noget, som jo ikke uden videre rimer med denne erklærede atomvåbenfrihed, men noget, som rimer udmærket med forstærkningsaftalerne og med denne mulighed for i givet fald at indflyve eller på anden vis indføre atomvåben til Danmark med henblik på affyring herfra.

Jeg vil også nævne de seneste års indførelse af en række våbensystemer med det, der på engelsk eller amerikansk hedder Dual Ca-

pability, altså en dobbelt evne, en evne til både at kunne udrustes med konventionelt sprængstof og med atomsprængladninger. Det gælder F-16 flyene, det gælder 155 mm haubitsere, og det gælder andre våben.

Danmark er altså både direkte og indirekte på mangfoldige måder viklet ind i NATOs atomvåbenstrategi, og det betyder alt i alt, at den erklærede atomvåbenfrihed ikke er meget bevendt.

Derfor var det unægtelig med stor glæde, man kunne se et referat af hr. Anker Jørgensens udtalelser ved et møde i Farum for nylig, hvoraf det fremgik, at socialdemokratiet nu ville være med til at kræve, at der ikke skulle være atomvåben på dansk jord under nogen omstændigheder, altså ikke blot, som det hidtil er sagt, under de nuværende omstændigheder eller i fredstid, men ikke under nogen omstændigheder. Jeg synes, det lød forjættende. Det ville betyde, at Danmark ikke, som man nu risikerer, kan blive inddraget i en optræning af en konflikt mellem supermagterne, hvor tilførsel af atomvåben til Danmark altså kan være et selvstændigt træk fra amerikansk side, som bidrager til at øge spændingen og derfor altså risikerer at være med til at eskalere en sådan konflikt imellem supermagterne.

Det ville være et sikkerhedspolitisk kæmpefremskridt, hvis Danmark udtrykkelig ville frskrive sig denne mulighed for at få tilført atomvåben. Men øjensynlig er der så sket det, at socialdemokratiet endnu en gang er blevet bange for sin egen skygge, eller hvad det nu er, man bliver så frygtelig bange for, i hvert fald ikke rigtig vil stå ved udtalelser og landsmødevedtagelser, og hvad der nu ellers kan anføres.

Nu sagde hr. Lasse Budtz under debatten i dag, at socialdemokratiet havde den målsætning, at man ikke ønskede atomvåben på dansk jord under nogen omstændigheder, og at han syntes, man skulle arbejde for det. Men, hr. Lasse Budtz, den mest oplagte måde at realisere den målsætning og arbejde for den på ville unægtelig være at stemme for den. Det er først og fremmest det, man kan gøre herinde. Man kan direkte stemme for det, man arbejder for og ønsker osv., og derigennem reelt bidrage til, at det bliver realiseret, i stedet for at lade det blive ved nogle smukke hensigtserklæringer og nogle langsigtede målsætninger.

[Steen Folke]

Essensen i det er, at socialdemokratiet altså denne gang har valgt en taktisk udformet dagsorden, udformet med henblik på, at venstrefløjen ikke skulle kunne støtte den, og udformet med henblik på, at regeringen skulle kunne leve med den. Begge hensyn er åbenbart væsentlige for socialdemokratiet.

Vi mener naturligvis, det er udmærket at arbejde for atomvåbenfri zone i Norden. Det bliver ikke i denne regerings levetid, og de konservative venner i Norge skal også nok gøre deres til at stikke en kæp i hjulet. Hvis man ville gøre noget reelt nu for at realisere det, der er socialdemokratiets mål, var der intet mere oplagt end at stemme for den dagsorden, SF og VS har fremsat. Hvis den bliver vedtaget, vil det være et stort skridt på vej mod den afspænding, som så mange taler om, men som så få herinde gør noget for.

Steffensen (KrF):

Der er allerede fremført mange synspunkter omkring den problematik, vi i dag drøfter, og det er ikke mere end en uge siden, vi drøftede en sag, som i høj grad lignede den. Jeg finder det derfor hensigtsmæssigt at resumere hovedpunkterne i Danmarks officielle holdning til vor placering i NATOs atomvåbenstrategi, en holdning, som kristeligt folkeparti står bag. Jeg kan heller ikke forestille mig, at der er ændringer i denne grundholdning i en overskuelig fremtid.

Efter min opfattelse kan Danmarks officielle holdning kort resumeres i tre punkter.

For det første: vore NATO-partnere har uden indvendinger accepteret den danske holdning, sådan som den blev fastlagt i 1957 og med ubetydelige justeringer har været gældende siden, at vi ikke ønsker atomvåben på dansk område. Holdningen er i det væsentligste baseret på, at Centraleuropa – og her især Øst- og Vesttyskland – er det farligste spændings- og konfliktområde mellem NATO og Warszawapagten, for her er jo opbobet den formentlig største koncentration af a-våben i verden.

Det er derfor i alles interesse, ikke blot Danmarks og de øvrige nordiske landes, at det nordiske område fortsat har status som et lavspændingsområde. Den danske holdning er derfor et konkret udtryk for vort bidrag til afspændingsbestræbelserne. Vi ønsker ikke atomvåben på dansk område. Som det er

sagt tidligere herfra i dag: et atomvåbenfrit Norden kan alle jo være enige om er udmærket, men vanskeligheden derved er jo, at det er i Sovjet, på Kolahalvøen, vi har våbnene stående nu.

Det andet hovedpunkt er: det danske militære forsvar er som bekendt integreret i det samlede NATO-forsvar og dermed også i NATOs fælles atomvåbenstrategi. Især på baggrund af dette og på baggrund af den dansk-tyske enhedskommando og Vesttysklands særlige rolle i NATOs atomvåbenstrategi er forsvaret af dansk område nært forbundet med forsvaret af vesttysk område og dermed også relativt tæt forbundet med NATOs atomvåbenstrategi.

Det tredje element er, at ser man bort fra Englands og Frankrigs nationale atomvåben, så hviler Vesteuropas og dermed også Danmarks sikkerhed og forsvar i sidste instans – og det vil sige i værst tænkelige situation – alene på USAs vilje til og evne til at forsvare Vesteuropa.

Alle kan være enige om de alvorlige ord, som står i FN-pagten, hvor det siges, at det er et mål at redde kommende generationer fra krigens svøbe, hvor det siges, at man vil bekræfte troen på, at de fundamentale menneskerettigheder ikke trædes under fode, og hvor det siges, at man vil skabe vilkår for, at retfærdighed og respekt for forpligtelser kan opretholdes.

Når det er en kendsgerning, mener kristeligt folkeparti stadig, at vi bedst opnår disse måls opfyldelse ved, at vi forbliver i NATO, og at vi vedstår vor forpligtelse dér.

Forsvarsministeren (Hans Engell):

Jeg vil godt indledningsvis takke for de indlæg, der har været i debatten. Vi er kommet meget vidt omkring. Der er også blevet stillet flere spørgsmål. Flere af dem koncentrerer sig om bestemte emner, og jeg vil samle dem i et par hovedgrupper.

For det første har der været rejst spørgsmålet om NATOs strategi, herunder førstegangsbrugen. Den har flere talere været inde på. Jeg understregede i mit indledende indlæg og vil godt gentage det, at NATO-alliancen er en defensiv alliance, som klart har sagt, at vi ikke som de første vil anvende våben mod andre. Man kan altså sige, at vi siger nej til førstebrug af alle former for vå-

[Forsvarsministeren]

ben. Men bliver vi angrebet, hviler vores svar i NATO på det fleksible svar.

Jeg har i mit indledende indlæg også sagt noget om forholdet mellem de konventionelle styrker og om atomtærskelen. Hele førstebrugsdebatten og de referencer, der også har været til SNU's publikation om dette spørgsmål, er jo ikke bare et tema, som indgår i debatten herhjemme, det er noget, som drøftes i alliancelandene, og det er da også naturligt, at man herunder tager spørgsmålet om muligheden for en ikke for tidlig brug ind i overvejelserne.

Der har været flere henvisninger – og det var der jo også i min egen besvarelse – til de synspunkter, som er kommet fra den gruppe på fire, hvor bl.a. McNamara og George F. Kennan er med, og som bl.a. har været offentliggjort i SNU's hæfte, der har været omtalt her. I samme hæfte er der også et andet indlæg, fra fire tyske eksperter – herunder også den, så vidt jeg ved, fremtrædende socialdemokrat Georg Leber – som på side 28 i det omtalte hæfte bl.a. siger følgende:

»At give afkald på førstebrug af kernevåben ville med sikkerhed være ensbetydende med at berøve den nuværende krigsforebyggende strategi... et afgørende element. Man kan ikke undgå at komme til den konklusion, at Sovjetunionen derved ville komme til at stå i en stilling, hvor den endnu en gang kunne beregne risikoen og således blive i stand til at føre krig i Europa.«

På side 30 i samme hæfte siger de samme forfattere:

»Desuden ville NATO stå over for en konventionel trussel, der var fundamentalt anderledes. Elimineringen af atomrisikoen ville befri Warszawapagten for nødvendigheden af at sprede sine angrebsstyrker. Som følge heraf ville NATO blive nødsaget til at opstille et betydeligt større antal kampstyrker, end det i dag er tilfældet.«

Jeg synes også, det er nogle synspunkter, der her kommer frem i den samme publikation, som kan have megen vægt i den debat, vi fører.

Et andet spørgsmål, som har været inde i drøftelsen i dag, og som har været rejst af forskellige ordførere, er Danmarks egen situation, herunder forholdet til eventuelle forstærkninger og herunder også atomspørgsmålet. Lad det være sagt helt klart, at allierede forstærkninger først kan overføres, når den

danske regering og folkettingen har fremsat anmodning herom. Det er velkendt. Overførsel af allierede styrker med atombevæbning til Danmark kan derfor heller ikke ske uden regeringens og folketingets accept. Det ligger i det danske atomforbehold, som er en forudsætning for os, som var en forudsætning bl.a. ved forstærkningsaftalens indgåelse, og det er et forbehold, som er kendt og accepteret af vores allierede.

Dansk atomvåbenpolitik er og har hele tiden været en integreret del af den samlede NATO-strategi, men med det specielle forbehold, for så vidt angår stationering i fredstid, og som er fuldt accepteret.

Man kan sige, at vi har valgt en balancegang mellem ønsket om at sikre afskrækkelsen og ikke-provokation, men den linje har desuden været suppleret med en række bestræbelser på at fremme nedrustning og afspænding overalt, hvor det er muligt, og også med det sigte at holde hele Øst-Vest-balancen på det lavest mulige niveau.

Af det, Danmark i NATO har arbejdet for i denne sammenhæng, er der nogle enkelte ting, jeg gerne vil fremhæve, og det er også set i relation til de bemærkninger, som hr. Bilgrav-Nielsen gjorde, for det, vi har arbejdet på, er for det første et forsøg på at hæve atomtærsklen, at fastholde, at atomvåbenes rolle i afskrækkelsen først og fremmest er politisk, at mindske afhængigheden af atomvåben, hvor det er muligt, f.eks. ved at erstatte dem med konventionelle våben, og samtidig også ved tit og ofte at fremhæve, at balancen mellem NATO og Warszawapagten ikke nødvendigvis behøver at betyde en numerisk balance våben for våben, system for system – det er det, vi var inde på i den sidste debat her den 3. november, det nukleare bogholderi. Desuden vil jeg også fremhæve vores støtte til alle bestræbelser, der er på at fremme våbenkontrollforhandlingerne, hvad enten det er forhandlinger i Genève, Wien eller andre steder.

Den socialdemokratiske ordfører, hr. Lasse Budtz, var stærkt inde på spørgsmålet om de atomvåbenfri zoner, og det er jo også det, der indgår i dagsordenen. Lad mig sige om dagsordenen, at jeg synes, det er med tilfredshed, vi her igen kan konstatere, at der er et meget stort flertal for Danmarks medlemskab af NATO. Det synes jeg er godt også at få slået fast under alle omstændigheder

[Forsvarsministeren]

på et tidspunkt, hvor der jo føres en nok så heftig debat også i medierne og ude omkring.

På baggrund af debatten tager jeg det også som givet, at det samme flertal fortsat støtter NATOs dobbelte grundsætning om forsvar og afspænding samt den af alle medlemslandene vedtagne strategi for det vestlige forsvar, sådan som den senest er bekræftet på topmødet i Bonn. Jeg ser det som noget meget fundamentalt, at vores allierede heller ikke kan drage vores tilslutning hertil i tvivl.

Regeringen kan acceptere at arbejde aktivt for etablering af en atomvåbenfri zone i Norden, selv om vi nok kunne have ønsket en mere præcis formulering end den, der er udtrykt. Arrangementer omkring en atomvåbenfri zone kan nu engang udformes på meget forskellig måde. Der hersker jo meget usikkerhed også på nuværende tidspunkt om, hvad hele dette begreb egentlig dækker, men det er naturligvis noget, man i den kommende tid må se nærmere på.

Regeringen har ved den dagsorden, som blev vedtaget den 8. februar i år, påtaget sig at støtte realistiske bestræbelser for etablering af en atomvåbenfri zone på begge sider af den skillelinje, der deler Europa, og jeg forudsætter, at vi også på det måske mere begrænsede område, som den foreliggende dagsorden vedrører, skal arbejde på et realistisk grundlag, og at dette først og fremmest betyder, at vi ikke har til hensigt at tage ensidige skridt. Enhver ordning – det tager jeg som givet – må naturligvis drøftes nøje med vores partnere både i alliancen og ikke mindst de partnere, med hvem vi har det mest direkte samarbejde.

Jeg mener også, at realisme må betyde, at vi meget omhyggeligt må overveje, om den ene eller anden udformning af en sådan ordning giver Danmark større eller mindre sikkerhed set i et bredere perspektiv. Væsentligt er det jo, hvordan forskellige ordninger influerer på forudsætningerne for vort fremtidige medlemskab.

I vores arbejde må vi også tage i betragtning, hvordan den europæiske sikkerhed påvirkes i en større sammenhæng. Danmark kan jo nu engang ikke betragtes isoleret.

Statsministeren (Poul Schlüter):

Efter de besvarelser, forsvarsministeren netop har givet, har jeg ikke så meget at føje til, men dog et par ting.

For det første vil jeg gerne give udtryk for, at jeg fandt hr. Lasse Budtz' tale i dag langt bedre – og det mener jeg helt oprigtigt – end dagsordenen. Jeg synes, hr. Lasse Budtz holdt en tale med nogle klare vilkår og betingelser for arbejdet hen imod atomvåbenfri zoner, som imidlertid ikke er kommet til udtryk i dagsordenen. Jeg synes ikke, dagsordenen er så klar, og derfor ærgrer det mig, at man ikke kan etablere garanti for, at de, der læser dagsordenen, også samtidig læser hr. Lasse Budtz' tale. Hvis det var tilfældet, var det ikke så galt.

Jeg forstod hr. Lasse Budtz således – for sådan sagde han jo – at ensidige skridt ville medføre en ændring i NATOs strategi, og hr. Lasse Budtz fremhævede i sin tale – og det synes jeg er enormt vigtigt – at aftaler på dette område må forhandles med NATO. Der ligger vel helt klart heri, at det ikke kan komme på tale at etablere en isoleret aftale mellem Norden og Sovjetunionen, og det synes jeg er meget tilfredsstillende, at man kan forstå socialdemokratiet således i dag. Jeg har den opfattelse, at det ville kunne være overordentlig farligt, hvis Norden isoleret etablerede en aftale med Sovjetunionen. Det ville nemlig kunne give Sovjetunionen et aftaletekstgrundlag at påberåbe sig. Vi har ofte set, at nabostater til Sovjetunionen, som har indgået aftaler af den ene eller den anden art – det plejer at være ikke-angrebsaftaler – kommer galt af sted.

Derfor synes jeg også, det var så rigtigt, at hr. Lasse Budtz sagde, at forudsætningen i de kommende års arbejde for atomvåbenfri zoner, hvad enten det bliver Norden, eller det bliver Europa, som kommer på tale, må være, at de bliver garanteret af stormagterne og skal respekteres af stormagterne.

Det er jo egentlig også forudsætningen for Palmekommissionens forslag. Palmekommissionens forslag går som bekendt ud på atomvåbenfri zoner ned gennem Europa, men Palme forudsætter ganske klart, at Sovjetunionen gør indrømmelser til gengæld. Det kunne være Kola, det kunne være Østersøen, det kunne være den europæiske del af Sovjet eller østeuropæiske lande helt eller delvis. Det skal der arbejdes med.

[Statsministeren]

Jeg forstår det også således, at socialdemokratiet med sin tekst i dag ikke har forladt 8. februar-dagsordenen. 8. februar-dagsordenen sagde, at folketinget opfordrer regeringen til at støtte realistiske bestræbelser for etablering af atomvåbenfri zoner, der omfatter begge sider af den skillelinje, der deler Europa. Dette kan gå på hele Europa, og det kan gå på Norden. Jeg synes, teksten fra 8. februar var fornuftig, og jeg havde egentlig helst set, at vi havde holdt os til den. Det tror jeg havde været klarere som dansk politik.

Jeg har også forstået det således – for jeg kan ikke tolke hr. Lasse Budtz' taler anderledes, og det er jeg tilfreds med – at udtalelser, som for slet ikke så lang tid siden er fremsat af daværende statsminister Anker Jørgensen og udenrigsminister Kjeld Olesen, tages der ikke afstand fra; de har stadig gyldighed. Det er jo da heller ikke så underligt. Jeg tænker på den udtalelse, daværende statsminister Anker Jørgensen fremsatte i folketinget den 6. januar 1981, hvor det hedder: Regeringen har til stadighed været beredt til at overveje muligheden af en formalisering af Nordens status som atomvåbenfri zone, såfremt dette kunne ske som led i etableringen af en almindelig europæisk sikkerhedsordning. En aftale om en sådan ordning måtte forudsætte, at tilgrænsende områder, herunder også områder, hvorpå der befinder sig atomvåben, og som grænser op til det nordiske område, inddrages i den atomvåbenfri zone. Det er altså samme synspunkt, som lå i hr. Lasse Budtz' tale: en zone må omfatte indrømmelser fra sovjetisk side. Et meget forstandigt socialdemokratisk synspunkt dengang som i dag.

Eller jeg tænker på en meget interessant artikel, hr. Anker Jørgensen skrev i Aktuelt, medens hr. Anker Jørgensen var statsminister, den 8. august 1981, hvor det hedder, at de atomvåbenfri zoner kun har interesse, hvis en udvidelse omfatter begge sider af den linje, der skiller Europa. Længere henne i artiklen hedder det: En atomvåbenfri zone, i den forstand regeringen forestiller sig den, er ikke et anliggende alene mellem de nordiske lande og Sovjetunionen. Forstandig tale!

Jeg er glad for, at socialdemokratiets principielle synspunkt, som hr. Lasse Budtz gav udtryk for det i dag, er den samme linje. Det ser vi ens på, og sådan gav vi det også udtryk i 8. februar-dagsordenen, som blev ved-

taget, hvis ikke jeg husker galt, med 121 stemmer her i salen. Det er et vidnesbyrd, andre nok har lyst til at lytte til, når der i en sådan vigtig sag kommer en tilkendegivelse fra et overvældende flertal i folketinget.

Må jeg sige til sidst, at jeg synes, det, der er skrevet i dagsordenen, er uklart i modsætning til som nævnt hr. Lasse Budtz' tale. Hvad betyder det? For de vilkår og betingelser, hr. Lasse Budtz skildrede så klart i sin tale, står desværre ikke i dagsordenen. Jeg synes, det havde været så naturligt, hvis den socialdemokratiske folketingsgruppe var kommet til os andre, som principielt er NATO-tilhængere, og havde sagt: det ser ud til, at afstanden mellem os ikke er så stor i sagen om de atomvåbenfri zoner, og vi var jo da også enige om en tekst den 8. februar; skulle vi ikke prøve, om vi kunne blive enige nu i november? Det har man altså ikke ønsket. Det beklager jeg, det havde jeg gerne set.

Men jeg når til den konklusion, at fordi dagsordenen er så utydelig, så kryptisk, vil jeg anbefale regeringspartierne og andre at undlade at stemme til det dagsordensforslag, hr. Lasse Budtz har fremsat.

Pelle Voigt (SF):

Jeg er i virkeligheden en lille smule overrasket over statsministerens tale her, for jeg forstod statsministerens tale på den måde, at statsministeren var helt enig i den socialdemokratiske ordførers udlægning af, hvordan og under hvilke betingelser man skulle gå fremad for at gøre Norden til atomvåbenfri zone. Det vil jeg bede statsministeren bekræfte, for hvis det virkelig forholder sig sådan, som statsministeren var inde på her, mener jeg, at der i dag er sket en ganske alvorlig nyorientering af dansk sikkerhedspolitik.

Jeg skal minde om, at den socialdemokratiske ordfører i sit indlæg fremhævede én ting, som vi hos forespørgerne i hvert fald sætter stor pris på, nemlig de forslag, der er kommet fra en række nordiske fredsbevægelser, heriblandt »Nej til atomvåben i Danmark«, hvis hele idé jo er, at man i de nordiske lande skal komme med et samlet initiativ, altså at man skal komme med et udspil og ikke afvente, at stormagterne laver disse større ordninger i det europæiske, før der

[Pelle Voigt]

kan komme et udspil fra de nordiske lande. Men jeg synes, det ville være overordentlig interessant, hvis vi virkelig i dag har statsministerens ord for, at hr. Lasse Budtz' tale med de betingelser og betragtninger, der var i den om, hvordan man gør Norden til atomvåbenfri zone, har regeringens opbakning, uanset at regeringspartierne formentlig vil undlade at stemme til den socialdemokratiske dagsorden.

Så vil jeg gerne stille nogle spørgsmål til forsvarsministeren og i øvrigt komplimentere ham for hans fyldige og omfattende redegørelse, som jeg synes vi har stor glæde af i debatten.

Det første spørgsmål er, om der efter forsvarsministerens eller regeringens opfattelse igennem vores NATO-medlemskab eller på anden måde eksisterer forpligtelser til, at Danmark faktisk skal modtage atomvåben i en krigs- eller krisesituation, eller det er sådan, at Danmark helt suverænt kan afgøre – også reelt – om vi vil modtage atomvåben i en sådan situation. Om det f.eks. er sådan, at det i virkeligheden er en betingelse for at modtage allierede forstærkninger, at vi også er villige til at modtage atomvåben.

Dernæst vil jeg spørge forsvarsministeren, om den nuværende regering har ændret den danske politik i forhold til den udtalelse, som jeg citerede i mit første indlæg, fra forhenværende forsvarsminister Søgaard, der i folketinget den 26. februar 1980 på et spørgsmål fra hr. Gert Petersen sagde (Folketingstidende 1979-80, 2. samling, sp. 5789):

»Der bliver ikke tale om forstærkninger – hvis vi skal have forstærkninger – med atomvåben.«

Jeg vil gerne vide, om regeringen agter at ændre den danske politik på dette punkt, for jeg synes, det er et overordentlig fornuftigt standpunkt, den socialdemokratiske forsvarsminister indtog dengang.

Endvidere vil jeg meget gerne, hvilket vel næppe kan undre nogen, rette nogle spørgsmål til socialdemokratiets udenrigspolitiske ordfører, hr. Lasse Budtz. For der er én ting i hr. Lasse Budtz' argumentation, som jeg har vanskeligt ved at forstå. Jeg forstår godt, at man af taktiske grunde har udformet en dagsorden således, at kun NATO-tilhængere kan stemme for den. Jeg forstår ikke formålet med det, men jeg forstår, at det har været

socialdemokratiets ønske, og det må man tage til efterretning.

Jeg forstod hr. Lasse Budtz' indvending mod den formulering, der er i forespørgernes dagsorden, på den måde, at hr. Lasse Budtz og socialdemokratiet ønskede en formulering, hvoraf det klart fremgik, at de, der stemte for formuleringen, selv var tilhængere af NATO. Ingen andre måtte altså være med – de var udelukket fra det gode selskab. Det ved jeg ikke hvad formålet er med, men det er jo et synspunkt, som man må tage til efterretning.

Men jeg kunne godt tænke mig – da vi jo endnu ikke kender det socialdemokratiske dagsordensforslags skæbne og derfor måske stadig kan risikere, at der kommer en afstemning om det dagsordensforslag, jeg selv har fremsat – at spørge hr. Lasse Budtz, hvad det egentlig konkret er i det dagsordensforslag, SF og VS har fremsat, som socialdemokratiet måtte være uenigt i. Er der en eneste sætning eller passage, er der noget konkret i denne dagsorden, som socialdemokratiet ikke vil kunne skrive under på? I så fald vil jeg meget gerne have det peget ud og have konkretiseret, hvad det er præcist, man er uenig i, for for mig at se er den store forskel mellem de to dagsordener i realiteten spørgsmålet om, hvorvidt Danmark nu skal sige, at vi ikke vil have atomvåben på dansk område, ej heller i krise- og krigstid.

I den forbindelse kan jeg ikke lade være at undre mig over, at hr. Lasse Budtz så sent som i går i Jyllands-Posten er citeret for at sige:

»Socialdemokratiet vil ikke acceptere atomvåben i Danmark under nogen omstændigheder, men afviser, at det vil være begyndelsen til enden på NATO-medlemskabet.«

Det er det, der står i det dagsordensforslag, som SF og VS har fremsat her, og yderligere står der i den pågældende artikel, at socialdemokratiets sikkerhedspolitiske ordfører, hr. Lasse Budtz, over for Jyllands-Posten bekræfter, at partiet ikke ønsker atomvåben på dansk jord, hverken i fredstid eller i krigstid. Må jeg spørge, hvad der så forhindrer socialdemokratiet i at stemme i overensstemmelse med denne overbevisning. For jeg går ud fra som ganske givet, at en sådan holdning er forenelig med det danske medlemskab, og at forsvarsministeren om et kort øjeblik kommer herop og siger, at intet i det

[Pelle Voigt]

danske NATO-medlemskab forpligter os til at modtage atomvåben, det er en suveræn dansk beslutning, som vi uden at ødelægge NATO-medlemskabet, uden at melde os ud af NATO, kan vedtage i dag, hvis vi vil, sådan som det socialdemokratiske årsmøde for snart to år siden lagde op til.

Statsministeren (Poul Schlüter):

Jeg vil gerne svare hr. Pelle Voigt. Det er min opfattelse, at hr. Lasse Budtz og jeg begge i dag har givet udtryk for, at aftaler om atomvåbenfri zoner skal være forhandlet med NATO og garanteret af begge stormagter.

(Kort bemærkning).

Pelle Voigt (SF):

Nu synes jeg, det er vigtigt, at der ikke indsniger sig misforståelser i dette meget vigtige spørgsmål. Der er jo ingen, som går ind for atomvåbenfri zoner, der ikke mener, at disse aftaler skal garanteres af atommagterne og forhandles til forskellig side. Sådan som jeg forstod hr. Lasse Budtz' indlæg – og han er jo heldigvis til stede i salen og kan bekræfte eller afkræfte, om jeg har forstået ham rigtigt – så pålægger den socialdemokratiske dagsorden regeringen sammen med de andre nordiske lande at tage et initiativ, at sætte forhandlinger i gang, uden at afvente, hvad man måtte mene om disse spørgsmål i Moskva eller Washington eller andre steder, og naturligvis søge garantier fra atommagterne og naturligvis forhandle disse ting igennem både med atomvåbenmagter i og uden for NATO, med de lande, vi er allierede med, og med andre lande, alliancefri såvel som lande, der tilhører Warszawapagten.

Forsvarsministeren (Hans Engell):

Hr. Pelle Voigt stillede mig to spørgsmål, og jeg skal med hensyn til det første sige, at allierede forstærkninger først kan overføres, når den danske regering og folketing har fremsat en anmodning om det; heller ikke allierede forstærkninger med atomvåben kan overføres, uden at regeringen og folketing har accepteret det; det ligger i hele vores atomvåbenforbehold, og det har jeg været inde på så mange gange.

Hvad angår de udtalelser, som min forgænger i embedet, hr. Søgaard, er fremkom-

met med, ser det for mig ud til, at vi er helt på samme linje. Det, hr. Søgaard som forsvarsminister her omtaler, er, at der ikke er nogen automatik i det, men at det er et spørgsmål om regeringens og folketingets holdning. Det er sådan, jeg opfatter de udtalelser.

(Kort bemærkning).

Pelle Voigt (SF):

Jeg er bange for, at jeg bliver nødt til at bede forsvarsministeren præcisere, hvad han mener, for vi ved jo alle, at det kræver en forudgående dansk beslutning, både om vi vil have forstærkninger hertil, og om vi vil have atomvåben på dansk område, og at denne beslutning også skal træffes i folketinget, så vidt jeg har forstået ministerens redegørelse her i dag.

Det, jeg gerne konkret vil have besked på, er, om Danmark ved at anmode om forstærkninger samtidig forpligter sig til at modtage atomvåben på dansk område eller det er muligt for Danmark at modtage forstærkninger, uden at vi samtidig forpligter os til at modtage atomvåben. Altså om man kan opretholde det synspunkt: ja, vi vil gerne have allierede forstærkninger, men vi vil ikke have atomvåben på dansk område.

Forsvarsministeren (Hans Engell):

Jeg er ked af, hvis jeg ikke udtalte mig klart nok. Det er sådan, at vi skal have både tilslutning til at bede om forstærkningerne og tilslutning til atomdelen.

(Kort bemærkning).

Pelle Voigt (SF):

Jeg synes ærlig talt, forsvarsministeren sniger sig udenom, og nu vil jeg spørge én gang til: kan vi på én og samme tid fastholde det synspunkt, at vi gerne vil have forstærkninger, og sige nej til atomvåben på dansk område?

Forsvarsministeren (Hans Engell):

Nu synes jeg pludselig, at hr. Pelle Voigt blander andre ting ind i det, for det, det drejer sig om, er, om vi kan anmode om at få forstærkninger her til landet, uden at disse forstærkninger har atomvåben med sig i den konkrete situation, og det er her, jeg siger, at

[Forsvarsministeren]

der er tale om to beslutninger, som begge to kræver regeringens indforståelse.

(Kort bemærkning).

Pelle Voigt (SF):

Jeg vil meget gerne have, at forsvarsministeren ikke taler uden om det, jeg spørger om, eller misforstår det, jeg siger. Jeg vil gentage mit spørgsmål endnu en gang: hvis vi siger ja til et forstærkningstilbud fra dansk side, kan vi så samtidig, efter at vi har sagt ja til dette forstærkningstilbud, i henhold til de aftaler, der eksisterer, sige nej til at modtage atomvåben på dansk område i en senere ombering, eventuelt fordi disse forstærkninger kun vil operere her under en atomparaply og vi ellers ikke kan få dem?

Forsvarsministeren (Hans Engell):

Det kan jeg godt svare bekræftende på – med den fremstilling, hr. Pelle Voigt gav her i sidste omgang.

Anden næstformand (Lilli Gyldenkilde):

Så er vi tilbage til talerrækken. Jeg giver ordet til hr. Lasse Budtz.

Lasse Budtz (S):

Der er stillet nogle spørgsmål direkte til mig, som jeg skal forsøge at besvare.

Først til hr. Finn Jørgensen. Hr. Finn Jørgensens spørgsmål mener jeg faktisk allerede er besvaret i min tale, men jeg vil gerne præcisere, at jeg netop nævnte Palmekommissionens forslag om et bredt bælte ned gennem Europa. Jeg sagde også, at vi gerne ser den nordiske zone i en større europæisk sammenhæng, og jeg nævnte også Balkanproblemerne. Vi mener stadig væk, som jeg også sagde, at man absolut må forsøge at inddrage Østersøen og tilgrænsende områder, hvilket Sovjet ved 3 lejligheder har vist positiv holdning over for.

Men det er klart, at Kolahalvøen, som hr. Finn Jørgensen især og fuldstændig naturligt nævnte, repræsenterer et særligt problem, men det gør Kolahalvøen især, fordi det overhovedet er det sted i verden, hvor der er koncentreret flest kernevåben. Det ville selvfølgelig være fuldstændig urealistisk at tro, at man ved oprettelsen af en nordisk atomvåbenfri zone kunne få rensset Kolahalvøen for

alt. Men man kunne muligvis få rensset Kolahalvøen for de mellemdistanceraketter af SS-20-typen, der står dér; det er en mulighed, som man ikke skal undervurdere, og som man selvfølgelig skal forsøge at gå ind i. Men at fremtvinge en fjernelse af langdistanceraketterne fra Kolahalvøen er en anden problemstilling.

Så rejser hr. Finn Jørgensen endelig det spørgsmål, om en nordisk atomvåbenfri zone må kunne nås af andre atomvåben. Bortset fra, at det måske er lidt svært at forstå, hvad der menes med det, vil jeg sige, at oprettelsen af en zone naturligvis ikke teknisk kan hindre, at atomvåben kan nå zonen. Men det er jo, fordi vi ønsker at have politiske garantier for, at våbnene ikke skal nå zonen, at vi vil forhandle denne zone med supermagterne.

Til hr. Gert Petersen vil jeg gerne sige, når han spørger mig så direkte, at jeg da er enig i, at medlemskab af NATO ikke automatisk medfører, at man accepterer NATOs atomvåbenstrategi på alle planer bare ved at sige ja tak. Men det har socialdemokratiet som bekendt jo også demonstreret, f.eks. ved holdningen til mellemdistanceraketterne, men også ved holdningen til, at vi helst så en fastfrysning af atomvåbenlagrene starte i morgen; det må vi erkende er i klar modsætning til NATOs atomvåbenstrategi. Vi så helst en fastfrysning starte i morgen, og vi skal ikke bare løbe med i oprustningsbølgen, fordi vi er i NATO; vi mener netop, at man skal følge begge spor.

Selve forslaget om zonen oprettelse er jo også et brud med NATOs kernevåbenstrategi, og derved har jeg altså understreget, at vi mener, man må kunne gøre begge dele.

Til hr. Emmert Andersen er jeg nødt til at sige, at fjernelsen af de 1.400 små, taktiske atomvåben fra Europa intet som helst har med de 572 mellemdistanceraketter at gøre. Jeg ved godt, at det nu bruges både af NATO og desværre også i nogen grad af amerikanerne som et trick for at demonstrere, hvor fredelig NATO er, og hvor meget man gerne vil nedruste, men disse 1.400 kernevåben er ubrugelige, for enten bliver de taget af den avancerende modstander, eller også må man bruge dem, og hvis man bruger dem, så starter man kernevåbenkrigen øjeblikkelig.

Jeg mener, jeg i virkeligheden har svaret hr. Bilgrav-Nielsen med mine svar til hr.

[Lasse Budtz]

Gert Petersen. Vi er altså imod anvendelsen af kernevåben under alle omstændigheder; vi ønsker ikke under nogen omstændigheder kernevåben anvendt. Vi vil af med så mange som overhovedet muligt, men det mener vi simpelt hen vi sikrer bedst ved at være med til at arbejde for en zones oprettelse, og vi mener også, som jeg også sagde i min indledning, at vi derved er med til at skabe et bedre internationalt klima, at vi er med til at fremme en afspænding.

Til hr. Pelle Voigt vil jeg gerne sige, at det, jeg sagde til hr. Bilgrav-Nielsen, i virkeligheden er en del af svaret til ham.

Vi synes, at alle kan være med til at stemme for socialdemokratiets dagsorden. Vi vil selvfølgelig gerne have vores egen dagsorden vedtaget; den er kort og klar og siger noget helt konkret, og det skal alle have lov til at være med til at stemme for uanset motiveringen i øvrigt, for får vi denne vedtagelse igenem, forpligter det selvfølgelig regeringen.

Dertil vil jeg blot føje nogle få ord til statsministeren. Jeg synes, statsministeren var imødekomende, og jeg vil gerne sige til statsministeren, at det er rigtigt, at vi mener, at zonen skal forhandles med NATO. Man kan ikke være deltager i en sikkerhedspagt og så pludselig gøre noget, som strider imod sikkerhedspagtens globale strategi. Derfor mener vi naturligvis, den skal forhandles med NATO og med supermagterne. Men Norden er jo en glimrende begyndelse, det Norden, hvor der overhovedet ingen atomvåben findes – hvorfor ikke begynde i Norden? Når Norden så er blevet enigt, begynder Norden som blok, havde jeg nær sagt, at forhandle med supermagterne om det, og derved har vi altså igen en stor mulighed for at gavne afspændingen.

Jeg føler mig egentlig lidt opmuntret af statsministerens udtalelser, for hvis vi kan få en konservativ statsminister i Danmark til at være med til at arbejde aktivt for oprettelsen af en nordisk atomvåbenfri zone og helst og gerne i en større europæisk sammenhæng, så er vi jo allerede på vej, og så kan vi måske også få hr. Kåre Villoch i Norge i tale.

(Kort bemærkning).

Pelle Voigt (SF):

Det er for at gentage det spørgsmål til hr. Lasse Budtz, som jeg desværre ikke fik svar

på i denne omgang. Jeg forstår på hr. Lasse Budtz' bemærkninger, at socialdemokratiet anser den dagsorden, partiet selv har udformet, for langt bedre, klarere og fornuftigere end det dagsordensforslag, forespørgerne har fremsat. Det kan jeg da godt forstå, for ens egne børn er altid kønne, men det, jeg faktisk spurgte om, var – og det er til forespørgerens orientering og vel også til orientering for det fortsatte politiske liv i dette ting – om hr. Lasse Budtz kan pege på ét eneste element i det dagsordensforslag, forespørgerne har fremsat, som ikke er i nøje overensstemmelse med socialdemokratiets erklærede politik.

Gert Petersen (SF):

Hvad angår spørgsmålet om Norden som atomvåbenfri zone, synes jeg, at hverken statsministeren eller hr. Lasse Budtz har gjort problemet klarere. Sådan som det står i det socialdemokratiske dagsordensforslag, er det i og for sig klart nok, det indrømmer jeg, men man må også tage de bemærkninger, der falder om det, med ind i billedet.

For det første: når statsministeren fremstiller det som en sensation, at en zone skal forhandles ikke bare med Sovjetunionen, men også med den anden supermagt og i det hele taget med atommagterne, og opfatter det som en vældig socialdemokratisk indrømmelse, må jeg sige, at det er en indrømmelse, som også socialistisk folkeparti giver – naturligvis. Det fremgår af FNs erklæring fra 1978 – den store fredserklæring om, hvordan nedrustning skal fremmes, og hvori der også gennemgås principper for atomvåbenfri zoner – at sådanne zoner skal forhandles, og at et vigtigt element i dem er garantier fra atommagterne. Det er da også tilfældet med den atomvåbenfri zone – den eneste, der eksisterer bortset fra Antarktis – der er indgået efter Tlatelolco-traktaten i Latinamerika, og til den er knyttet en protokol, hvori de fem atommagter har afgivet garantier om, at de vil respektere zonen som atomvåbenfri.

Selvfølgelig er vi ikke kun interesserede i at få sådanne garantier fra Sovjetunionen. Jeg er helt enig med statsministeren i, at det er vi så sandelig også interesserede i at få fra Amerikas Forenede Stater, for faren for, at de ikke vil respektere nordisk atomvåbenfrihed, er såmænd lige så stor som for, at Sov-

[Gert Petersen]

jetunionen ikke vil respektere den. Derfor synes jeg altså, at statsministeren med nogle af de betragtninger løb en åben dør ind. Men der var naturligvis andre, hvor vi skal have undersøgt, hvad statsministeren mente. Det er nu ikke det, der er mysteriet, men nok så meget, hvad socialdemokraterne mente. Det er ikke spørgsmålet om, hvorvidt en nordisk atomvåbenfri zone ville have gavn af, at også andre områder blev inddraget – selvfølgelig ville den det – men det er spørgsmålet om, hvorvidt man skal gøre dens opkomst betinget af, at andre områder inddrages. Jeg vil gerne høre, om det var hr. Lasse Budtz' mening, for det var ikke min opfattelse af hans tale i første omgang. Da brugte han udtrykket, at man kunne tænke sig, at tilgrænsende områder blev inddraget. Det har jeg da ikke det mindste imod at man forhandler om, og det ville være godt, hvis det kunne ske. Spørgsmålet er bare, om selve zonens oprettelse skal være betinget heraf. Jeg mener, at man nok har gjort sagen meget vanskeligere for sig selv og i virkeligheden ikke tjent øjemedet, hvis man opstiller det som en betingelse.

Det andet spørgsmål, statsministeren stillede, var, om zonen oprettelse kun kan ske som led i en ny europæisk sikkerhedsordning, altså et alment europæisk arrangement, og det har faktisk været skiftende socialdemokratiske regeringers standpunkt. Hr. Lasse Budtz sagde ikke noget om i sin tale heroppefra, at det skulle være som led i et større europæisk arrangement. Vi må have at vide, om det stadig væk er meningen, for i så fald vil jeg hævde, at dagsordenen er misvisende. Deri står intet om et større europæisk arrangement; der står om at arbejde for Norden som atomvåbenfri zone. Punktum.

Så vil jeg godt yderligere føje til diskussionen om atomvåben på dansk jord i en krise- eller krigssituation spørgsmålet om, hvilken selvbestemmelsesret den danske regering med krigs-, undskyld, forsvarsministeren som deltager og det danske folketing har. Og da nu SNU's, altså statens sikkerheds- og nedrustningsudvalgs, bog om Norden som atomvåbenfri zone er blevet kanoniseret af hr. Arne Christiansen heroppefra, vil jeg tillade mig at gå videre med et citat fra den om denne sag. Jeg citerer følgende nøgterne betragtninger, som jeg synes man skulle lægge sig på sinde:

»Danmark og Norge indgår i den fælles NATO-strategi. Heraf følger, at såvel muligheden for anvendelse af kernevåben mod Warszawapagtens territorium i tilfælde af angreb mod Danmark og Norge som muligheden for indsættelse af kernevåben i det direkte forsvar af dansk eller norsk territorium, f.eks. mod indtrængende styrker, består, uanset om kernevåbnene er stationeret i Norden eller ej. Som allianced medlemmer vil de to lande have nogen indflydelse på arten af en sådan anvendelse. Det er imidlertid under alle omstændigheder de allierede atommagter« – det er vore venner – »der i sidste instans afgør, om kernevåben skal bringes i anvendelse. I tilfælde af en krig, der har udviklet sig eller kan tænkes at udvikle sig til atomkrig, må det forventes, at det er disse magters opfattelse af egne vitale nationale interesser, der i første række er bestemmende for, om kernevåben benyttes i forbindelse med forsvaret af nordisk område.« – I den slags skrifter taler man altid om forsvar; der er ingen steder, man gør andet end at forsvare sig nu til dags. – »Mere specielle hensyn til nordiske medlemslande vil i så fald formentlig have mindre vægt.«

Det er ikke en samling gale NATO-modstandere, der har skrevet dette. Det er statens nedrustnings- og sikkerhedsudvalgs formandskab, deriblandt officerer og kendte kronikskrivere, som for øjeblikket angriber socialdemokratiet for at svigte NATO osv.; det er dem, der har skrevet disse nøgterne betragtninger.

Lasse Budtz (S):

Jeg glemte, da jeg sidst havde ordet, at meddele det ikke overraskende, at vi ikke kan stemme for det af hr. Arentoft fremsatte dagsordensforslag.

Til hr. Pelle Voigt, som så forfærdelig gerne vil have, at jeg siger noget pænt om SFs dagsorden, vil jeg sige, at jeg gerne vil sige noget pænt om den. Der står mange gode ting i den. Den er nok lidt kunstfærdig, men man kan måske også regne ud hvorfor, og det er fuldstændig renfærdigt. Vi synes altså, vores er mere enkel og klar, og vi vil hellere have den vedtaget, og vi vil allerhelst have den vedtaget også med SFs stemmer, for så mange stemmer som muligt bag en dagsorden gør dagsordenen stærkere.

[Lasse Budtz]

Til hr. Gert Petersen: vi så gerne de tilgrænsende områder være med. Jeg synes, vi skulle prøve det på nordisk basis, og når vi så ser, hvad der kommer ud af det, må vi tage stilling til resultatet. Vi ser også gerne, at en nordisk atomvåbenfri zone kommer ind i en større europæisk sammenhæng, men lad os dog for søren – det må man vist gerne sige – se at komme i gang, og lad os starte i Norden, lad os se, hvad de nordiske lande kan få ud af det, og få så meget med som overhovedet muligt. Men hr. Gert Petersen vil selvfølgelig gerne have at vide, om vi skal nøjes med Norden, hvis det andet overhovedet ikke kan lade sig gøre. Ja, socialdemokratiet er absolut parat til at nøjes med Norden som en undersøgelsesbasis, og når vi så ser, hvad det fører til, må vi tage definitiv stilling til det.

(Kort bemærkning).

Margrete Auken (SF):

Jeg havde håbet, at hr. Lasse Budtz havde taget ordet for at svare på hr. Pelle Voigts spørgsmål. Det drejer sig jo ikke om at drille hinanden, og det drejer sig ikke alene om det, der foregår her. Når vi kommer uden for dette hus, har SF et meget stort samarbejde i fredsbevægelsen med socialdemokrater, og det vil her være utrolig opklarende at gøre sig helt, helt præcist klart, om vi på disse punkter er i overensstemmelse med hinanden eller vi ikke er det. Derfor synes jeg ikke, hr. Lasse Budtz kan være bekendt at behandle dette, som om det bare er ping-pong. Det slår tilbage, når vi bagefter skal have fællesskab med hinanden, ikke nødvendigvis hr. Lasse Budtz og jeg, men socialdemokrater og SF i fredsbevægelsen.

(Kort bemærkning).

Gert Petersen (SF):

Jeg synes, det står helt klart, at socialdemokratiet er på tilbagetog i forhold til, hvad man har sagt og skrevet uden for denne sal. Man vil ikke sikre et flertal herinde, som kunne erklære, at det danske folketing ikke under nogen omstændigheder, hverken i krigs-, krise- eller fredstid, med sin gode vilje vil se atomvåben på dansk jord. Det har man sagt uden for denne sal. Man har skrevet det, hr. Lasse Budtz har skrevet det, men man vil

ikke have det gentaget i en dagsorden herinde. Man vil ikke bindes på den måde. Det har vi været ude for før. Så er der gået nogen tid, og så er socialdemokratiet kommet på bedre tanker alligevel som i perioden fra februar til maj måned i år.

Men den erklæring, som hr. Lasse Budtz afgav her til sidst, og som jeg må opfatte sådan, at det ikke længere er opfattelsen, at vi skal afvente en større europæisk ordning, for man kan gå i gang med at forhandle en nordisk atomvåbenfri zone, og at det ikke er en forudsætning, at sådanne forhandlinger om Norden som atomvåbenfri zone kun kan føres, hvis de indgår i forhandlinger om en ny europæisk ordning, synes jeg er udtryk for et fremskridt fra socialdemokratiets side, og jeg kan bare konstatere, at det var stik modsatte konklusioner, statsministeren tidligere drog. Jeg ved ikke, om det får statsministeren til at ændre holdning til den socialdemokratiske dagsorden, men der er jo meget taktik med i alt dette, det skal man lige være klar over. Man skal altså også være klar over, at det, hr. Lasse Budtz sagde her i sidste omgang, var det modsatte af det, statsministeren sagde.

(Kort bemærkning).

Pelle Voigt (SF):

Jeg skal sige til hr. Lasse Budtz, at jeg egentlig ikke ønskede ros eller ris eller en bedømmelse af den stilistiske opbygning af den dagsorden, der er tale om her. Det er jo ganske uinteressant. Vi ved også, hvordan socialdemokratiet vil stemme til den. Det, jeg bad om, var en ganske konkret oplysning, som går på det politiske indhold af denne dagsorden, og jeg stillede et meget simpelt spørgsmål, som måtte kunne besvares meget, meget enkelt, nemlig: er der noget som helst konkret synspunkt i denne dagsorden, som ikke er udtryk for socialdemokratiets erklærede politik? Jeg har stadig ikke fået svar, og jeg forstår ikke hvorfor. Jeg tror, der er mange andre, som også vil have svært ved at forstå, hvorfor hr. Lasse Budtz ikke vil besvare et så enkelt spørgsmål.

Men i øvrigt tak for rosen. Det er da altid morsommere at blive rost end at blive skældt ud.

Anden næstformand (Lilli Gyldenkilde):

[Anden næstformand]

Vi går tilbage til talerrækken.

Steen Folke (VS):

Jeg vil sige et par ord om det ganske væsentlige spørgsmål om, under hvilke omstændigheder tilførsel af atomvåben til Danmark finder sted, og da må jeg sige, at jeg synes, forsvarsministeren besidder en helt henrivende naivitet, når han stiller sig op og bedyrer, at det naturligvis er den danske regering og det danske folketings, der suverænt bestemmer, dels om vi skal have disse allierede såkaldte forstærkninger, dels om disse forstærkninger skal være udrustet med atomvåben. Hvordan harmonerer det, hr. forsvarsminister, med f.eks. – og ikke uvæsentligt – den amerikanske forsvarsministers udtalelser om det samme spørgsmål? Hr. Casper Weinberger har jo gjort det ganske klart gennem udtalelser, at hvis og når USA sender den slags forstærkninger rundt omkring i verden, vil det suverænt være USAs afgørelse, om disse forstærkninger skal være udrustet med atomvåben. Supermagten USA er ikke indstillet på at overlade til andre at bestemme, om de amerikanske styrker skal have atomvåben eller ej.

Jeg synes også, man kan tænke på den debat, der udspiller sig for tiden i England omkring de amerikanske kernevåben i England, hvor 90 pct. af den engelske befolkning har oplyst, at de ikke over en dørtærskel tror på, at amerikanerne vil lade englænderne få afgørende indflydelse på, om disse atomvåben skal tages i brug. De stiller så krav om at få dette dobbeltnøglesystem med henblik på atomvåbenenes affyring, og langt ind i de konservative kredse i England er man dybt urolig for, hvad USA vil gøre i en given situation, hvor USA mener, at disse amerikanske atomvåben skal affyres. Men hele denne debat og det, der foregår andre steder, preller helt af på forsvarsministeren, der stiller sig op og på god spejdermaner aflægger ed på, at det selvfølgelig er den danske regering og det danske folketings, der suverænt afgør, hvad USA skal med hensyn til atomvåben. Det er virkelig gribende.

Forsvarsministeren er nu ikke den eneste, der optræder en smule naivt i denne debat; jeg mener måske også nok, at hr. Lasse Budtz gør sig skyldig i en vis naivitet, når han glæder sig i den grad over, at statsmini-

steren har en vis sympati for hr. Lasse Budtz' tale, og hr. Lasse Budtz mener, at så er det da muligt, man kan få den norske konservative statsminister til at arbejde aktivt for atomvåbenfri zoner. Jeg må sige, at det vil jeg godt se, før jeg tror det, og jeg vil for den sags skyld også gerne se en aktiv indsats fra den danske statsminister for disse atomvåbenfri zoner, før jeg tror på det.

Jeg mener, statsministeren gjorde et dygtigt job før med hensyn til at udvande indholdet i den socialdemokratiske dagsorden. Desværre kunne han jo påberåbe sig en række tidligere socialdemokratiske ministre, som selv – det gælder både hr. Anker Jørgensen og hr. Kjeld Olesen – har opstillet en række betingelser og forbehold omkring dette arbejde for atomvåbenfri zoner, og hvis alle disse betingelser skal opfyldes, så ved alle og enhver, at disse atomvåbenfri zoner ikke bliver til noget.

Jeg synes, det er ret afslørende, at det har været umuligt at aftvinge hr. Lasse Budtz og andre socialdemokrater, hr. Anker Jørgensen for den sags skyld, en konkret udtalelse om den dagsorden, SF og VS har foreslået her. Det er kun blevet til nogle aflidende bemærkninger, noget med, at man har sympati for noget af det, men ikke et ord konkret om den dagsorden, vi har foreslået. Er der noget som helst i denne dagsorden, som socialdemokratiet er modstander af, som de ikke kan lide, som de er uenige i? Er der et eneste synspunkt indeholdt i denne dagsorden, som ikke er skrevet af efter, hvad der går for at være officiel socialdemokratisk politik? Det er der ikke. Vi har nemlig udformet denne dagsorden med henblik på at få socialdemokratiet til at stemme for den, mens socialdemokratiet omvendt har udformet sin dagsorden på en sådan måde, at man håbede, at SF og VS ikke kunne stemme for den. Det er faktisk den væsentlige forskel på de to dagsordner. Derudover er der den helt afgørende forskel, at vores dagsorden forsøger at fastholde socialdemokratiet på det, der kunne blive et meget stort sikkerhedspolitisk skridt, nemlig at man sagde nej til atomvåben under alle omstændigheder, både i freds- og i krigstid. Men desværre er socialdemokratiet, som jeg sagde det, åbenbart blevet bange for sin skygge i denne sag – eller hvem det nu er, man er blevet bange for – og vil ikke stå ved det, som et landsmøde i socialdemokratiet

[Steen Folke]

har vedtaget, og som hr. Anker Jørgensen til overflod har udtalt ganske klart. Man vil ikke være med til at stemme for det, når det kommer til stykket, men vil hellere have nogle lidt mere vage og langsigtede udtalelser. Udtalelser om at arbejde på atomvåbenfri zoner kan være udmærkede, vi ved bare godt, at der går år og dag, inden der kommer realiteter på det område. Vi kunne vedtage med socialdemokratiet og de radikale i dag noget, der med ét slag ville være et kæmpe-mæssigt sikkerhedspolitisk fremskridt for Danmark. Det lykkes desværre ikke.

(Kort bemærkning).

Birkholm (VS):

Da det ikke er lykkedes for hr. Pelle Voigt at få et svar fra hr. Lasse Budtz, vil jeg godt forsøge.

Hr. Lasse Budtz har flere gange her fra talerstolen sagt, at socialdemokratiet har skærpet sin holdning til spørgsmålet om atomvåben på dansk jord derhen, at man ikke under nogen omstændigheder ønsker atomvåben på dansk område, og det vil man så arbejde for gennem arbejdet for atomvåbenfri zoner. Hvorfor kan socialdemokratiet, hr. Lasse Budtz, så ikke støtte en dagsorden, der præcis udtrykker, hvad hr. Lasse Budtz flere gange har sagt på talerstolen? Hvorfor foretrækker socialdemokratiet, i stedet for at få dette princip vedtaget her i folketinget, at få vedtaget en dagsorden, der endnu en gang bekræfter dansk medlemskab af NATO, en bekræftelse, som vil være dobbelt og atter dobbelt i forhold til beslutninger, som mange gange er taget her i folketinget? Jeg gør opmærksom på, at den dagsorden, som tilbydes af VS og SF, ikke går imod dansk medlemskab af NATO. Kan vi så ikke få et svar fra hr. Lasse Budtz, kan vi ikke få hr. Lasse Budtz til heroppe at begrunde, hvorfor socialdemokratiet ikke vil stemme for sin egen politik?

Hermed sluttede forhandlingen.

Afstemning

Forslag om motiveret dagsorden af Lasse Budtz (S) (se foran) vedtoges med 57 stemmer mod 13 (FP og VS); 72 (KF, V, SF, CD, KrF og 2 UP) stemte hverken for eller imod.

Hermed var følgende forslag bortfaldet:

Forslag om motiveret dagsorden af Pelle Voigt (SF) og Steen Folke (VS) (se foran).

Forslag om motiveret dagsorden af Arentoft (FP) (se foran).

Hermed sluttede forespørgslen.

Den næste sag på dagsordenen var:

2) Første behandling af beslutningsforslag nr. B 16:

Forslag til folketingsbeslutning om Danmarks ratifikation af overenskomsten af 15. juni 1983 om ændring af samarbejdsoverenskomsten af 23. marts 1962 mellem Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige.

(Fremsat 2/11 83).

Sammen med denne sag foretoges de under punkterne 3 og 4 opførte sager, nemlig:

3) Første behandling af beslutningsforslag nr. B 17:

Forslag til folketingsbeslutning om Danmarks ratifikation af overenskomsten af 15. juni 1983 om ændring af overenskomsten af 6. november 1972 mellem Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige om samarbejde på transport- og kommunikationsområdet.

(Fremsat 2/11 83).

4) Første behandling af beslutningsforslag nr. B 18:

Forslag til folketingsbeslutning om Danmarks ratifikation af aftalen af 13. juni 1983 om ændring af aftalen af 15. marts 1971 mellem Danmark, Finland, Island, Norge og Sverige om kulturelt samarbejde.

(Fremsat 2/11 83).

Forslagene sattes til forhandling.

Forhandling

Robert Pedersen (S):

Det har været god latin i dette høje ting, at mellemfolkelige aftaler, overenskomster og konventioner besvares med et ja, ja eller nej, nej. På socialdemokratiets vegne må jeg give ubetinget tilslutning til alle tre konventioner, dels fordi vi prioriterer det nordiske samar-